

Witold Chmielewski

ORCID: 0000-0001-5816-5586

„Przegląd Historyczno-Oświatowy” – przed stalinizmem i po transformacji ustrojowej

„The Journal of History and Education” – before Stalinism
and after the systemic political transformation

Key words: journal, goals, tasks, issues, history of education

Abstract: The chapter tackles pivotal issues concerning the activity of „The Journal of History and Education” in the following periods: 1947–1949 and 1959–2023. To begin, the author presented goals, tasks and motives connected with establishing the journal in the context of existing historical conditions in the 1940s. Also, new facts and arguments on that issue were presented. The author provided a thorough analysis of the liquidation of the journal as well as the re-establishing the activity of the journal after the October ‚thaw’. The author also concentrated on the demands postulated by Polish Teachers’ Union and the announcement of changes in education on the eve of the systemic political transformation. After Poland gained its complete independence, the journal tackled issues which had been censured before, particularly the issues of repression aimed at teachers and indoctrination of pupils. The author presented in details the issues of education of wartime and Polish exile as well as the education of minorities in Poland. The author presented a thorough analysis of the involvement of the journal in the development of the history of education. The chapter finishes with the information on the last years of the journal and an appendix with opinions of eminent academics about the activity of „The Journal of History and Education”.

DOI:

Tytułem wstępu

„Przegląd Historyczno-Oświatowy” (w dalszej części rozdziału: PHO) należy do najstarszych czasopism pedagogicznych w Polsce i najdłużej podejmujących zagadnienia z zakresu historii wychowania. Z tej przyczyny na jego temat

powstało wiele artykułów. Pisano je w związku z jubileuszami i ważnymi rocznicami czasopisma, Związku Nauczycielstwa Polskiego i całego ruchu nauczycielskiego¹. Problematyka dotycząca różnych aspektów działalności PHO pojawiała się w pośredni sposób w opracowaniach na temat czasopism naukowych, jak również publikacjach poświęconych konkretnym osobom, zaangażowanym w działalność ruchu związkowego i bezpośrednio samego czasopisma². Celem uniknięcia powtórzeń i analizowania już wiele razy opracowanych zagadnień we wcześniej opublikowanych artykułach, w niniejszym szkicu skoncentrowano uwagę tylko na przedstawieniu mniej znanych kwestii w działalności PHO. Podjętą tematykę zgrupowano w czterech blokach tematycznych. Pierwszy dotyczy ciągle nie do końca zbadanych pierwszych lat istnienia czasopisma i pojawiających się nowych faktów i ustaleń na ten temat. Drugi (najwszechstronniej dotychczas opracowany) – ukazuje w sposób pobieżnych, dla logicznego zachowania ciągłości rozważań, działalność periodyku od wznowienia jego wydawania w 1959 roku do końca PRL w 1989 roku. Trzeci – zawiera najbardziej charakterystyczne wątki tematyczne w minionych 34 latach wolnej Polski. Czwarty – podejmuje kwestię aktualnego statusu PHO w świetle realizowanej od 2018 roku polityki rządowej w zakresie oceny czasopism naukowych. Z uwagi na aktualność tematu ograniczono się jedynie do podania kilku faktów, nie wdając się w być może przedwcześnie

1 W. Chmielewski, *70 lat „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” (dalej: PHO) 2017, nr 3–4, s. 9–23; tenże, *Seminarium w Zakładzie Historii Nauk Społecznych, Oświaty i Organizacji Nauki w Instytucie Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów Polskiej Akademii Nauk w Warszawie*, PHO 2018, nr 1–2, s. 232–239; T. Gumuła, *Czterdzieści pięć lat „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”*, PHO 2003, nr 3–4, s. 5–10; też, *Profesor Marian Walczak – redaktor naczelny „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” w latach 1988–2016*, PHO 2017, nr 3–4, s. 77–87; J. Hulewicz, R. Wroczyński, *10 lat Przeglądu Historyczno-Oświatowego*, PHO 1968, nr 1, s. 7–14; K. Kadzidłowska, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, [w:] *100 lat ZNP. Ludzie, fakty, sprawy, wydarzenia*, Kielce 2005, s. 332; T. Nowacki, *Trzydziestolecie „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”*, PHO 1989, nr 2, s. 125–140; R. Wroczyński, *Notatki z okazji 25-lecia „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”*, PHO 1983, nr 1, s. 7–13; W. Theiss, *Listy Jana Hulewicza do Ryszarda Wroczyńskiego z 1959 roku*, PHO 2017, nr 3–4, s. 44–69.

2 K. Dormus, *Rola czasopism historyczno-oświatowych w kształtowaniu historii wychowania jako samodzielnej dyscypliny naukowej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2013, t. L, s. 59; PHO 1995, nr 1–2, *W numerze: Artykuły poświęcone 90 rocznicy Związku Nauczycielstwa Polskiego*; T. Gumuła, *Aktywność wydawnicza Związku Nauczycielstwa Polskiego (1905–2015)*, PHO 2015, nr 3–4, s. 72–98; A. Massalski, *Mój mistrz – prof. dr Jan Hulewicz (1907–1980)*, PHO 2017, nr 3–4, s. 70–76; S. Mauersberg, *Profesor Marian Walczak w 75 rocznicę urodzin*, PHO 1998, nr 3–4, s. 145–150; W. Theiss, *Ryszard Wroczyński (1909–1987)*, PHO 1988, nr 3, s. 263–277.

komentarz i przedstawiono w formie aneksów stanowisko kilku wybitnych uczonych w sprawie obecnej pozycji PHO na rynku czasopism naukowych.

Powstanie PHO i pierwsze lata działalności

PHO powstał w niekorzystnej politycznie sytuacji powojennej w kraju. Trwała zacięta walka społeczeństwa polskiego z porządkiem społecznym i prawnym, narzucanym przez imperialny, komunistyczny Związek Sowiecki. Jednocześnie siły polityczne i środowiska patriotyczne, skupione wokół istniejącego załedwie kilkanaście miesięcy Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej, starały się umacniać i rozwijać odradzającą się państwowość w duchu polskim, zgodnie z interesem narodu doświadczonego kataklizmem wojennym. Ważne zadania w tej kwestii przyjęło na siebie Ministerstwo Oświaty, w którym funkcję ministra sprawował, wywodzący się z ruchu ludowego, były dyrektor Departamentu Oświaty i Kultury w Delegaturze Rządu RP na Kraj Czesław Wycech. W Ministerstwie utworzono Referat Strat Wojennych i Rewindykacji, ściśle współpracujący z Wydziałem Prawnym i Komisją Repatriacyjną (przewodniczący Władysław Ferenc) Zarządu Głównego ZNP, która starała się sprowadzać nie tylko polskich nauczycieli z zachodu Europy, ale także tych, przebywających na obszarach zajętych przez Związek Sowiecki, a zwłaszcza wywiezionych i deportowanych w jego głąb w pierwszych latach drugiej wojny światowej i w latach 1944–1946, a więc także już po tzw. „wyzwoleniu”. Listy tych osób, liczące po kilkadziesiąt nazwisk, często byłych żołnierzy Armii Krajowej, głównie o orientacji prolondyńskiej, przedstawiane przez ZNP odpowiednim władzom, kontrolowanym przez Polską Partię Robotniczą, pozostawały bez odpowiedzi³.

W resorcie oświaty powołano też Referat Historyczny pod kierownictwem Stanisława Świdwińskiego, mający za zadanie gromadzenie dokumentów dotyczących oświaty i kultury pod okupacją niemiecką. Referat nawiązał współpracę z Komisją do Badania Dziejów Oświaty i Wychowania ZNP, której przewodniczyli Kazimierz Maj i Stefan Pieńkowski. „Zadaniem Komisji było przekazanie narodowi materiałów do dziejów kultury polskiej w okresie śmiertelnych zmagania z okupantem i tragicznej wędrówki Polaków po całym świecie”⁴. Prowadzono intensywne prace nad upowszechnianiem i ocaleniem

3 W. Chmielewski, *Polska administracja szkolna w latach 1944–1950*, Piotrków Trybunalski, 2010, s. 202, 204; por. B. Grześ, *Motywacje polityczne represjonowania pracowników oświaty i nauki w latach 1944–1946*, PHO 1998, nr 3–4, s. 274–281.

4 *Materiały sprawozdawcze z działalności Ministerstwa Oświaty od lipca 1944 r. do grudnia 1946*, Warszawa 1948, s. 386.

od zapomnienia ogromnych zasług nauczycieli w zakresie tajnego nauczania oraz środowisk naukowych i artystycznych na polu szkolnictwa wyższego, kultury, sztuki i literatury. Starano się ukazać dorobek polskiego szkolnictwa na uchodźstwie w czasie drugiej wojny światowej, czym zajmował się głównie Jan Hulewicz, jako do niedawna kierownik Działu Nauki i Szkół Wyższych Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego rządu RP i kierownik polskiego Funduszu Kultury Narodowej w Wielkiej Brytanii⁵. Zagadnienia te znalazły odzwierciedlenie w referatach wygłoszonych na tzw. Zjeździe Oświaty Wojennej 2 maja 1946 roku⁶. W ten sposób zadośćuczyniono faktowi, że mimo dużego znaczenia w dziejach oświaty polskiej sprawy polskiego szkolnictwa w czasie drugiej wojny światowej nie były przedstawione w należyty sposób na Ogólnopolskim Zjeździe Oświatowym w Łodzi w 1945 roku⁷.

Narastające dążenie do pogłębionego opracowania zagadnień dotyczących historii szkolnictwa polskiego w okresie wojny i w ogóle dziejów wychowania w Polsce zaowocowało utworzeniem z inicjatywy Czesława Wycecha organu Komisji do Badania Dziejów Oświaty i Wychowania ZNP, zatytułowanego „Przegląd Historyczno-Oświatowy”. W podtytule zapisano: „Kwartalnik poświęcony badaniom dziejów oświaty i wychowania w Polsce”. Redakcja mogła przystąpić do przygotowania pierwszego numeru na podstawie zezwolenia Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Krakowie z 24 października 1946 roku⁸. Cele czasopisma, wielokrotnie przedstawiane w literaturze naukowej, zostały sformułowane w nocie *Od Redakcji*⁹. Stwierdzono w niej m.in., że nowo powstałe czasopismo zamierzało zwrócić uwagę na „oświetlenie faktów przeszłości oświatowej”, zwłaszcza w okresie od upadku powstania styczniowego do końca drugiej wojny światowej. W dążeniu do jak najlepszego wypełnienia tego zadania pragnęło w szerokim zakresie publikować artykuły oparte na dokumentach i wspomnieniach. Postanowiło też nawiązać współpracę z pracownikami naukowymi i nauczycielami. Redaktorem mianowano docenta, a w nieodległym czasie profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego Jana Hulewicza. W Komitecie Redakcyjnym znaleźli się:

5 J. Hulewicz, *Działalność Funduszu Kultury Narodowej w dziedzinie pomocy dla kraju (1940–1945)*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, Seria A, 1968, z. 12, s. 337–349; W. Chmielewski, *Działalność Funduszu Kultury Narodowej na Obczyźnie w latach 1939–1947*, PHO 2017, nr 3–4, s. 24–43.

6 R. Wroczyński, *Notatki...*, s. 8.

7 *Ogólnopolski Zjazd ZNP Oświatowy 18–22 czerwca 1945*, Warszawa 1945, *passim*.

8 W. Chmielewski, *70 lat...*, s. 9, 10.

9 *Od Redakcji*, PHO 1947, nr 1, s. 4.

Stanisław Brzozowski, Karol Klimek, Eugeniusz Müller i Czesław Wycech¹⁰. Bliskim współpracownikiem czasopisma był Henryk Barycz. W powstającym periodyku ustanowiono następujące działy: *Artykuły*, *Materiały*, *Recenzje*, *Kronika*. Pierwszy numer PHO, liczący 192 stronicie (około 15 arkuszy) w nakładzie 3 tys. egzemplarzy, wydał ZNP w firmie wydawniczej W. Anczyc i Sp. w Krakowie w 1947 roku. Objętość 10 arkuszy garmondem, 5 arkuszy petitem i 8 stron ilustracji. Koszt wykonania na dzień 5 października 1946 roku 171 530 zł (z zastrzeżeniem prawa zmiany ceny po zakończeniu druku)¹¹. Koszt nakładu w Zakładzie Galanteryjno-Introligatorskim w Krakowie, ul. Rajska 10 (właściciel Piotr Grzywa) 49 500 zł¹². Spis treści tego pierwszego numeru ulegał dwukrotnym zmianom, zmierzającym do zwiększenia objętości, zamieszczono trzy spośród czterech głównych referatów, przedstawionych na tzw. Zjeździe Oświaty Wojennej. Były to: Czesława Wycecha – *Praca oświatowa w kraju w czasie wojny*, Stanisława Lorentza – *W obronie kultury polskiej* i Stefana Pieńkowskiego – *Nauka polska w czasie okupacji*¹³. Nie ukazało się natomiast wystąpienie Jana Hulewicza – *Szkolnictwo i oświata polska na Zachodzie w latach 1939–1946*¹⁴. Ponadto na łamach czasopisma opublikowano materiały na temat tajnej oświaty, dwanaście recenzji monografii, dotyczących środowiska naukowego w czasie okupacji i tajnego nauczania oraz sprawozdania z prac Komisji do Badania Dziejów Oświaty i Wychowania ZNP¹⁵.

W numerze zamieszczono zdjęcia o historycznym znaczeniu, przedstawiające osoby szczególnie zasłużone dla polskiej oświaty w kraju w okresie drugiej wojny światowej. Zaslugują one na szczególną uwagę.

10 K. Dormus, *Rola...*, s. 59.

11 Biblioteka Naukowa PAU i PAN, Dział Zbiorów Specjalnych (dalej: BN PAU i PAN DZS), rkps 10392, Pismo Drukarni W.L. Anczycza i Spółki (podpisał Piekarski) z 5 października 1946 roku do ZNP w Warszawie.

12 Tamże, Pismo P. Grzywy z 9 października 1946 roku do ZNP w Warszawie.

13 PHO 1947, nr 1, s. 5–123.

14 PHO 1947, nr 1. W nieopublikowanym referacie Jan Hulewicz ukazał działalność Polskiego Instytutu Naukowego w Nowym Jorku, akcję wysyłania przez FKN z Portugalii, Sztokholmu i Ankary paczek z żywnością i odzieżą do kraju. Obszernie scharakteryzował uchodźcze życie naukowe w Wielkiej Brytanii, podkreślając rolę polskich wydziałów uniwersyteckich w kształceniu kadr dla niepodległej Polski. Z satysfakcją odnotował wzrastającą obecność nauki polskiej w starych uniwersytetach angielskich i szkockich oraz na rynku wydawniczym, por. L. Prusak, *Zjazd oświaty wojennej*, „Głos Nauczycielski” 1946, nr 11–12, s. 176. Można z dużym prawdopodobieństwem przypuszczać, że zagadnienia, które Hulewicz zamierzał przedstawić wówczas na temat FKN zawarł przynajmniej w części w artykule: *Działalność Funduszu Kultury Narodowej w dziedzinie pomocy dla kraju (1940–1945)*, „Studia i Materiały do Dziejów Nauki Polskiej”, Seria A, 1968, z. 12.

15 PHO 1947, nr 1.

Na pierwszych dwóch fotografiach widoczne są podobizny Centralnej Piątki Tajnej Organizacji Nauczycielskiej: Zygmunta Nowickiego (Fot. 1), Kazimierza Maja, Wacława Tułodzieckiego, Teofila Wojeńskiego i Czesława Wycecha¹⁶ (Fot. 2). Fotografie te to manifest siły i sukcesu TON w niepewnych czasach u progu narastającej fali stalinizacji Polski.

16 Tamże, s. 27.

Trzecia fotografia ukazuje członków Międzystowarzyszeniowej Komisji Porozumiewawczej Stowarzyszeń i Organizacji Nauczycielskich. Siedzą od lewej: Helena Kasperowiczowa – Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół Państwowych, Władysława Hoszowska – Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół Państwowych, Czesław Wycech – Związek Nauczycielstwa Polskiego, dr Teofil Wojęński – Sekcja Szkół Średnich ZNP. Stoją od lewej: Kazimierz Maj – ZNP, Bronisław Chruścicki – Sekcja Szkolnictwa Powszechnego ZNP, Kazimierz Pogorzelski – Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół Powszechnych, Maksymilian Tazbir – Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych¹⁷.

Czwarta fotografia przedstawia kierownictwo Departamentu Oświaty i Kultury w Delegaturze Rządu RP na Kraj. Siedzą od lewej: Stanisław Tazbir – zastępca dyrektora Departamentu, Stefan Pieńkowski – kierownik Działu Nauki i Szkół Wyższych, Czesław Wycech – dyrektor Departamentu, Stanisław Lorentz – kierownik Działu Kultury i Sztuki, Wacław Schayer – sekretarz generalny Departamentu, Ewa Szymkiewiczowa – łączniczka. Stoją od lewej: Antoni Czekalski – drugi zastępca dyrektora Departamentu, Stefania Lasowy – łączniczka, Marian Jaworski – łącznik, Franciszek Klima – kierownik Wydziału

17 Tamże, s. 29.

Organizacyjnego Sekretariatu Generalnego¹⁸. Fotografia ta to symbol jasnych dni, szlachetnych, bohaterskich czynów i nadziei wypełnienia misji pójścia drogą prawdy i piękna w edukacji narodu polskiego.

Piąta fotografia prezentuje kierowniczą siłę sprawczą w terenie, czyli okręgowych kierowników Oświaty i Kultury, stojących na czele Biur Okręgowych, obejmujących obszar poszczególnych województw¹⁹. Siedzą od lewej: Waclaw Polkowski – pracownik Okręgu Warszawskiego, Tadeusz Kupczyński – kierownik miasta Warszawy, Czesław Wyczech – dyrektor Departamentu, Oskar Kotula – Wydział Zachodni Sekretariatu Generalnego, Zygmunt Szulczyński – kierownik Okręgu Pomorskiego. Stoją od lewej: Antoni Ziemba – kierownik Okręgu Białostockiego, Jan Odroń – kierownik Okręgu Lubelskiego, Jan Balicki – kierownik Okręgu Lwowskiego, Stanisław Podrygałło – kierownik Okręgu Kieleckiego, Waclaw Schayer – sekretarz generalny Departamentu, M. Żukowski – kierownik Okręgu Łódzkiego, Kazimierz Popiołek – kierownik Okręgu Śląskiego, Władysław Sperczyński – kierownik Okręgu Poznańskiego²⁰.

18 Tamże, s. 34.

19 Por. *Prace organizacyjne Departamentu Oświaty i Kultury. Instrukcja organizacyjna w sprawie pracy oświatowo-wychowawczej w okręgach, powiatach i miastach wydzielonych*, PHO 1947, nr 1, s. 163, 164–171.

20 PHO 1947, nr 1, s. 37.

Szosta fotografia przedstawia członków prezydium konferencji w sprawie działalności oświatowej w latach wojny 1939–1945, nazywanej obecnie jako Zjazd Oświaty Wojennej 2 maja 1946 roku²¹. Wydarzenie to, któremu przewodniczył Czesław Wycech jest wielką chlubą polskiej historii wychowania.

21 Tamże, s. 105.

Pojawienie się PHO na rynku czytelnicy spotkało się z pozytywnym przyjęciem wśród historyków wychowania, działaczy ZNP, uczestników tajnego nauczania i nauczycieli szkół wszystkich typów. Fakt ten mobilizująco wpłynął na zespół autorów i działaczy oświatowych, skupionych wokół czasopisma i spowodował, że przystąpiono do wydawania drugiego numeru. Nie obyło się jednak bez trudności. Otóż Ministerstwo Oświaty pod kierownictwem Stanisława Skrzyszewskiego cofnęło subwencję dla Komisji do Badania Dziejów Oświaty ZNP, a tym samym na wydanie kolejnego numeru czasopisma. Sytuacja stała się krytyczna. Dzięki jednak staraniom Czesława Wycecha udało się zapewnić środki finansowe na opublikowanie co najmniej dwóch najbliższych numerów periodyku, o czym z radością pisał Jan Hulewicz do przebywającego już na stałe zagranicą Stanisława Kota²².

Pod koniec 1947 roku ukazał się również w Krakowie drugi numer PHO. Liczył 240 stron, zawierał obszernie artykuły na temat historii zorganizowanego ruchu nauczycielskiego od początków istnienia do zakończenia drugiej wojny światowej i kilka sylwetek osób szczególnie zasłużonych dla polskiego szkolnictwa i ZNP, a wśród nich: Stanisława Kalinowskiego, Stanisława Nowaka, Zygmunta Nowickiego, Ksawerego Praussa, Juliana Smulikowskiego. Zamieszczono też informację o bieżących pracach Komisji do Badania Dziejów Oświaty i Wychowania ZNP²³.

Na uwagę zasługuje opublikowanie sprawozdania z pierwszego po zakończeniu wojny posiedzenia Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce Polskiej Akademii Umiejętności, której przewodniczącym był Stanisław Kot. W trakcie obrad w dniu 22 maja 1947 roku zebraniu przewodniczył, przebywający chwilowo w Krakowie, szykanowany już przez władze, były ambasador RP w ZSRR. Stwierdzono, że w czasie wojny zginęło 17 spośród 61 członków Komisji. Na posiedzeniu sformułowano plan pracy Komisji i określono kierunki działalności wydawniczej. M.in. planowano wydać *Instrukcje wychowawcze szlachty polskiej* w opracowaniu Stanisława Łempickiego i wracającego z uchodźstwa Łukasza Kurdybachy²⁴. Fakt, że na temat pracy Komisji, jej przewodniczącego i niektórych członków związanych z tzw. „obozem londyńskim” (Jan Hulewicz, Łukasz Kurdybacha) pisano w PHO, z pewnością był nie na

22 Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, Kol. 25/93A, List J. Hulewicza z 22 sierpnia 1947 roku do S. Kota. Hulewicz prosi w nim Kota, aby napisał wspomnienie o Izie Moszczeńskiej do jednego z następnych numerów PHO.

23 PHO 1947, nr 2; por. W. Chmielewski, *70 lat...*, s. 12–13.

24 J. Hulewicz, *Komisja do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce PAU*, PHO 1947, nr 2, s. 239.

rękę Jakubowi Bermanowi i Stanisławowi Skrzyszewskiemu. Dygnitarze ci przejawiali wysoce nieprzyjazny stosunek do Stanisława Kota, Jana Hulewicza, Łukasza Kurdybacy i innych osób powracających do kraju, a związanych z uchodźstwem prozachodnim²⁵. Niewątpliwie okoliczność ta przyczyniła się w znacznym stopniu do dalszych losów czasopisma.

W 1948 roku ukazał się w jednym woluminie numer trzeci i czwarty periodyku z 1947 roku. Wydrukowany został w Krakowie, ale jego wydawcą była już „Nasza Księgarnia”, coraz bardziej podporządkowana władzy narzuconej przez Związek Sowiecki, zwłaszcza po sfałszowanych 19 stycznia 1947 roku wyborach do Sejmu. Ten podwójny egzemplarz liczył zaledwie 156 stron i był świadectwem ograniczania działalności PHO. Zawarte w nim trzy artykuły odznaczały się wysokim poziomem, podejmowały tematy wyjątkowo istotne dla dziejów oświaty polskiej. Godne odnotowania było opracowanie Henryka Barycza pt. *Stan i perspektywy rozwoju historii oświaty i wychowania w Polsce*²⁶. Wskazywało ono na potrzeby i kierunki rozwoju polskiej historii wychowania. O ambicjach w zakresie badań naukowych świadczyła zapowiedź na tylnej okładce PHO uruchomienia serii wydawniczej „Z dziejów oświaty i kultury”, przejętej jednak przez „Naszą Księgarnię”.

Likwidacja czasopisma; tzw. zeszyt szcztokowy

Próba wydania kolejnego, piątego numeru w 1948 roku natrafiła na przeszkody natury politycznej, trudne dziś do dokładnego ustalenia i zrekonstruowania. Zaistniałe wówczas i w 1949 roku wydarzenia zostały w zasadzie już opisane według aktualnego stanu badań źródeł archiwalnych, do których udało się dotrzeć²⁷. Przygotowany do druku pod koniec 1949 roku numer PHO, poświęcony został przez ZNP, Instytut Wydawniczy „Nasza Księgarnia” w Warszawie i Redakcję „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” w Krakowie, pamięci działaczy oświatowych i pracowników naukowych w zakresie pedagogiki,

25 W. Chmielewski, *Stanisław Skrzyszewski wobec ludzi nauki w świetle własnych notatek, listów i pism (1944–1950)*, Warszawa 2014, s. 126–134.

26 PHO 1947, nr 3–4, s. 3–14.

27 BN PAU i PAN DZS, rkps 9222, rkps 9223, zeszyt szcztokowy „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” 1949, nr 2. Według informacji zapisanej na karcie katalogowej zeszyt szcztokowy został zakupiony w Antykwariacie Domu Książki w Krakowie w 1977 roku. Poprzednim jego właścicielem był prof. Jan Hulewicz. Zeszyt szcztokowy PHO 1949 r. znajduje się również w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego jako dar nr 176 z 10 kwietnia 1951 roku.

zamordowanych przez wroga w obozach śmierci w latach 1939–1945. Nie sprecyzowano jednak, o którego wroga chodzi. Można przypuszczać, biorąc pod uwagę ówczesną rzeczywistość w Polsce, że mowa była o Niemczech. Tymczasem wrogów było jednak dwóch i wielu nauczycieli, działaczy oświatowych zginęło w Katyniu i innych, wschodnich miejscach kaźni polskich patriotów, bądź też nie przetrzymało trudów zsyłek i deportacji ze wschodnich obszarów Drugiej Rzeczypospolitej i egzystencji w ciężkich warunkach łagrów Związku Sowieckiego. Problem był ciągle aktualny, bowiem Sowieci wywozili także osoby związane z oświatą w głąb „niehumanitarnej ziemi” po wkroczeniu ich wojska na przedwojenny obszar Polski²⁸.

W przygotowywanym do druku numerze PHO, zachowanym w formie odbitki korektowej, nazwanej później zeszytem szczerkowym, a przez Jana Hulewicza „numerem nekrologowym” i „Złotymi Paskami”, piątym w kolejności (oznaczonym na okładce przedniej jako nr 2 z 1949 roku) o proponowanym nakładzie 3 tys. egzemplarzy, planowano opublikować 105 wspomnień pośmiertnych, często w konwencji niemal biograficznej o osobach, które zginęły z rąk okupanta niemieckiego lub zmarły w czasie okupacji, a w kilku przypadkach, o ludziach którzy zakończyli życie zaraz po wojnie, np. Jan Smoleń, Władysław Świechocki, Teodor Viweger i inni. Wśród autorów wspomnień pojawiły się nazwiska, wprawdzie nieliczne, ale związane ściśle z nową władzą, takie jak: Gryzelda Missalowa (*Tadeusz Landecki 1904–1948*), taż i Helena Zaborowska (*Zygmunt Lorentz 1894–1943*), Michał Szulkin (*Mieczysław Lewiński 1905–1940*), tenże (*Ludwik Tadeusz Strzałkowski 1900–1946*), Waclaw Wojtyński (*Władysław Spasowski 1878–1941*). Przy czym we wspomnieniu o Strzałkowskim przedstawiono rzekomo bezpodstawne represjonowanie Polaka przez żandarmerię podległą gen. Władysławowi Andersowi w Palestynie²⁹.

Przygotowany egzemplarz, będący już po pierwszej korekcie, został przeczytany przez Jana Hulewicza i dr Jadwigę Gamską-Łempicką, żonę niedawno zmarłego prof. Stanisława Łempickiego. Po zapoznaniu się z przedstawioną wersją czasopisma, Gamska-Łempicka stwierdziła, że nie podpisze zgody na wydanie w takim stanie periodyku, bowiem wymaga jeszcze jednej korekty. Podobnego zdania był również Hulewicz³⁰. Ostatecznie po kolejnej korekcie,

28 B. Grześ, *Motywacje...*, s. 274–282.

29 BN PAU i PAN DZS, rkps 10392, *Wykaz materiału do składania Nr 5 „Przeglądu Historyczno-Oświatowego*; tamże, rkps 9222, rkps 9223, zeszyt szczerkowy „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” 1949, nr 2.

30 BN PAU i PAN DZS, rkps 10392, Pismo J. Hulewicza z 22 września 1948 roku do Tomasza Szczechury.

kilkunastu skreśleniach i kilku uzupełnieniach wspomnień o nowe nazwiska na 416 stronicach wydrukowano opracowania, dotyczące 94 osób³¹.

Jednostronnie wydrukowany zeszyt szcztokowy ówczesna władza usiłowała zniszczyć. Oprócz dwóch znanych jego egzemplarzy, zachowało się jeszcze 13 zdekompletowanych wspomnień z nierówno poprzycinanymi, czy też pociętymi stronami w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego. Tylko siedem spośród nich miało oryginalne tytuły. Na szczęście zachowały się ich maszynopisy. Drukowane i pocięte fragmenty wspomnień: Michał Pollak – *Zygmunt Zagórowski (1886–1944)*, Alfred Krygiel – *Kazimierz Czapiński (1883–1942)*, Józef Haydukiewicz – *Piotr Feliks (1883–1941)*, Józef Sosnowski – *Ks. Jan Mauersberger (1877–1942)*, Jan Poplatek – *Ks. Mieczysław Józef Kuznowicz (1874–1945)*, Stanisław Tync – *Ks. Karol Mazurkiewicz (1881–1942)*, Masymilian Tazbir – *Tadeusz Mikułowski (1884–1944)*, Józef Haydukiewicz – *Kazimierz Piątkowski (1874–1942)*, Alfred Krygiel – *Zygmunt Piotrowski*, Kazimierz Konarski – *Marian Reiter (1874–1943)*, Marian Pelczar – *Kazimierz Sołtysik (1893–1939)*, Jan Podwalski – *Stanisław Sedlaczek (1892–1941)*, Kazimierz Konarski – *Bolesław Miklaszewski (1871–1941)*³². Na kolejne trzy pocięte artykuły na „szcztocie” natrafiłem w Bibliotece Naukowej PAU i PAN. Są to: Andrzej Bukowski – *Ks. dr Leon Heyke (1885–1939)*, tenże – *Prof. Bogumił Hoffmann (1890–1944)*, Kazimierz Popiołek – *Marian Bogdanowicz (1888–1944)*³³.

Odrzucone do druku w piątym numerze PHO wspomnienia dotyczą osób pracujących na Zaolziu, w pierwszych latach działalności Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, dyrektora Polskiej Szkoły Średniej w Gdańsku, katechety pomorskiego, księży i działaczy oświatowych PPS. W miejsce wspomnienia ks. Jana Poplatka o ks. Mieczysławie Józefie Kuznowiczu opublikowano artykuły Heleny Radlińskiej o Ludwiku Krzywickim i Konstantym Krzeczkovskim. Wspomnienie Jana Podwalskiego o Stanisławie Sedlaczku zastąpiono tekstem Benedykta Bornsteina na temat Jakuba Segala. Wprowadzono opracowanie Jana Hulewicza o Henryku Rowidzie.

31 BUW, Zeszyt szcztokowy PHO 1949 r.

32 BN PAU i PAN DZS, rkps 10392, k. 39, 54–63, 69–75, 89, 90, 165–174, rkps 10389, k. 262–269, 326–330, 377–383, 456–463, rkps 10390, k. 406–412, 429–432, 434–436. Maszynopisy wspomnień ze skreśleniami i uzupełnieniami. Według informacji zapisanej na karcie katalogowej zostały zakupione w Antykwariacie Domu Książki w Krakowie w 1985 roku. Poprzednim ich właścicielem był prof. Jan Hulewicz; 13 niekompletnych, wydrukowanych jednostronnie wspomnień na „szcztocie”, włączonych zostało do trzeciej części zeszytu szcztokowego, znajdującego się w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego jako dar numer 176 z 10 kwietnia 1951 roku.

33 BN PAU i PAN DZS, rkps 10392, k.167–170.

Z proponowanej pierwotnie listy nie weszły w skład zeszytu szcztokowego także wspomnienia Hanny Pohoskiej o Antonim Sujkowskim³⁴. Wydaniem piątego numeru PHO interesował się Czesław Wycech. Pisał o tym Jan Hulewicz:

W związku z moją rozmową w Krakowie z p. Czesławem Wycechem w sprawie materiału do obecnego numeru „Przeglądu” pozwalam sobie zwrócić uwagę, że obaj byliśmy zdania, że do numeru tego winny jeszcze wejść wspomnienia Heleny Radlińskiej o Ludwiku Krzywickim, Konstancynie Krzeczkowski i Marianie Godeckim. Zarówno ze względu na rolę kulturalną, jak i ideologię socjalistyczną Krzywickiego i Krzeczkowskiego nie będą oni chyba budzić u nikogo dziś wątpliwości. Wspomnienie o Godeckim podkreśla tylko jego działalność na polu oświaty dorosłych, która była rzeczywiście poważna. Okres jego pracy jako kuratora szkolnego [okręgów brzeskiego, krakowskiego i wileńskiego – przyp. W.Ch.] jest zaledwie dotknięty w jednym zdaniu³⁵.

Ta umiarkowana w tonie wypowiedź Jana Hulewicza świadczy wymownie o rekomendowanych przez władzę kryteriach doboru treści w publikacjach zamieszczanych w PHO.

Recenzję zeszytu szcztokowego napisał zadeklarowany zwolennik nowej władzy dr Michał Szulkin 4 marca 1949 roku. W zasadniczej części brzmiała ona następująco:

Materiał zebrany przez redaktora „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” [Jana Hulewicza – przyp. W.Ch.], pomimo swej jednostronności politycznej (zbyt mało uwzględniła działaczy oświatowych i nauczycieli o światopoglądzie lewicowym, brak na przykład życiorysu wybitnego działacza lewicy nauczycielskiej] Henryka Szulca), posiada jednak dużą wartość i można wydrukować z zastrzeżeniem od wydawnictwa, że materiał ten zebrano w [latach] 1945–[1947] i wymaga dalszych uzupełnień [...]³⁶.

Rozwinięciem myśli zawartych w recenzji sporządzonej przez Michała Szulkina była przedmowa Instytutu Wydawniczego „Nasza Księgarnia”, w której

34 BN PAU i PAN DZS, rkps 10392, *Wykaz materiału do składania Nr 5 „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”*.

35 Tamże, Pismo J. Hulewicza z 14 listopada 1946 roku do Wydziału Redakcyjnego „Naszej Księgarni” w Warszawie,

36 Tamże, rkps 9222, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1949, nr 2, por. W. Chmielewski, *Seminarium...*, s. 235. M. Szulkin upamiętnił w monografii nauczyciela, o którego się upominał, zob. M. Szulkin, *Henryk Szulc, działacz lewicy nauczycielskiej w Polsce*, Warszawa 1964.

wymieniono wśród brakujących wspomnień tekst o Bronisławie Marzyszu i zapowiedziano drugie, rozszerzone wydanie zeszytu szcztokowego³⁷. Nie doszło jednak nie tylko do wydania drugiego numeru tego czasopisma, ale także i gotowego już pierwszego. Mimo że miał dużą wartość, jak przyznawał, stawiający nieuzasadnione zarzuty periodykowi, nieprzychylny recenzent. Nastąpiła natomiast likwidacja „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” na długie 11 lat. Podsumowując pierwszy okres istnienia PHO należy podkreślić, że przypadł on na lata powojennego kształtowania się polskiej rzeczywistości i zbliżającego się dużymi krokami okresu stalinowskiego, wprowadzanego przy pomocy represji i szykan. W czasie gwałtownych zmian politycznych i społecznych, nowe czasopismo miało ocalić od zapomnienia najważniejsze osiągnięcia na polu oświaty w czasie okupacji i w latach powojennych, jego zadaniem było również ukazanie ludzi, którzy położyli wielkie zasługi w tajnym nauczaniu we wszystkich formach edukacji i studiów wyższych i niejednokrotnie oddali życie za realizację tej idei. W ten sposób powstało wiele cennych publikacji, poświęconych polskiemu uczonemu, nauczycielom i działaczom oświatowym oraz związkowego ruchu nauczycielskiego³⁸. Analizując kontekst działalności PHO warto nadmienić, że podobną rolę w zakresie zachowania w społecznej świadomości dorobku oświaty powojennej miało spełniać opublikowane przez zespół skupiony wokół Czesława Wycecha, liczące 389 stronic opracowanie, pokazujące osiągnięcia oświaty po wojnie w latach 1944–1946, a zwłaszcza w okresie sprawowania władzy przez Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej³⁹. Należy też zauważyć, że zarówno PHO z tamtych lat, jak i przytoczona monografia przetrwały do czasów współczesnych w śladowych ilościach. Ich nakłady zostały po prostu zniszczone⁴⁰.

Wydawałoby się, że ustalony na ogół powód, dla którego zakończono wydawanie PHO nie budzi żadnych wątpliwości, tymczasem 70 lat po ukazaniu się pierwszego numeru czasopisma w Krakowie nestorka polskiej historii

37 BUW, Zeszyt szcztokowy PHO 1949 r., *Przedmowa*. Bronisław Marzysz był lewicowym działaczem nauczycielski, zob. B. Ługowski, „*Miesięcznik Nauczycielski*” 1935–1937 (*Organ radykalnej lewicy nauczycielskiej*), „*Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*” 1963, nr 2, s. 236, 240.

38 W niektórych przypadkach udało się dotrzeć do rękopisów wspomnień przeznaczonych dla PHO, np. Kazimierza Konarskiego opracowania o Bolesławie Miłkowskim, Macieju Rataju, Marianie Reiterze, Władysławie Żłobickim, por. Biblioteka Narodowa w Warszawie, rkps akc. 10 169.

39 *Materiały sprawozdawcze z działalności Ministerstwa Oświaty w okresie od lipca 1944 r. do grudnia 1946 r.*, Warszawa 1948.

40 J. Hulewicz, R. Wroczyński, *10 lat...*, s. 8–14.

wychowania Kalina Bartnicka, uczestnicząca w życiu tego środowiska od końca lat pięćdziesiątych i świetnie znająca główne jego osobistości

sformułowała niezwykle interesującą myśl, z której wynikało, że chociaż w ogólnym zarysie przyczynę zlikwidowania periodyku pod koniec lat czterdziestych interpretuje się jako polityczną, stanowiącą konsekwencję nadciągającego stalinizmu, to jednak nadal pozostaje otwarte pytanie, dlaczego prof. Janowi Hulewiczowi zabrano czasopismo? Gdzie tkwi rzeczywistość i konkretna istota problemu? W tym czasie w Warszawie „rządził” nie prof. Łukasz Kurdybacha lecz mgr Michał Szulkin [w okresie zamykania wydawania PHO Szulkin był już doktorem – przyp. W.Ch.]. On wyznaczał pewne normy postępowania, kierunki działania i ustalał co jest dobre, a co złe⁴¹.

W tym kontekście należy przytoczyć pojawiającą się opinię, że istniał konflikt między Janem Hulewiczem a Łukaszem Kurdybachą. Jeśli tak było, to z pewnością nie w okresie gdy obydwaj uczeni przebywali na uchodźstwie. O poprawnych stosunkach pomiędzy nimi świadczy osobisty list Łukasza Kurdybachy z 1945 roku do Jana Hulewicza⁴² i pozytywna ocena działalności wydawniczej Kurdybachy na uchodźstwie przez Hulewicza⁴³. Również w Polsce powojennej były lata, w których relacje między nimi układały się dobrze. Dowodzi tego m.in. propozycja Łukasza Kurdybachy złożona Janowi Hulewiczowi w 1954 roku, aby opracował dzieje szkolnictwa elementarnego w Księstwie Warszawskim i Królestwie Kongresowym do czasu odejścia Stanisława K. Potockiego z ówczesnych władz oświatowych⁴⁴. Łukasz Kurdybacha starał się usilnie o zatrudnienie na etacie lub półetacie Jana Hulewicza w Pracowni Dziejów Oświaty PAN. Koncepcja ta została w zarysie zaakceptowana przez wpływowego wówczas sekretarza naukowego PAN, prof. Henryka Jabłońskiego. Jan Hulewicz nie był jednak do końca usatysfakcjonowany warunkami współpracy⁴⁵.

41 W. Chmielewski, *Seminarium...*, s. 234.

42 BN PAU i PAN DZS, rkps 10209, List L. Kurdybachy w Palestynie z 6 października 1945 roku do Jana Hulewicza, wyjeżdżającego z Wielkiej Brytanii do Polski. Kurdybacha prosi Hulewicza o doręczenie listu do jego chorego mistrza, prof. Stanisława Łempickiego, przebywającego w Krakowie.

43 J. Hulewicz, *Polski ruch wydawniczy w W. Brytanii w latach wojny 1940–1945*, „Twórczość. Miesięcznik Literacko-Krytyczny” 1946, z. 7–8, s. 184–187.

44 BN PAU i PAN DZS, rkps 10209, Pismo L. Kurdybachy 9 października 1954 roku do Jana Hulewicza.

45 Tamże, rkps 10209, Listy i pisma Ł. Kurdybachy z 13 lutego, 3 marca, 1956 roku do Jana Hulewicza. List J. Hulewicza z 3 kwietnia 1956 roku do Ł. Kurdybachy. O potrzebie współpracy pomiędzy warszawskim a krakowskim środowiskiem historyków wychowania w 1959 roku wspomina T. Nowacki, por. tenże, *Trzydziestolecie...*, s. 135.

Wznowienie i rozwój czasopisma

Podjęta w 1958 roku inicjatywa reaktywowania PHO w nowych warunkach politycznych w Polsce zaowocowała wydaniem ponownie we wrześniu 1959 roku zlikwidowanego niesłusznie i bezpodstawnie czasopisma. Podtytuł periodyku wskazywał jednoznacznie, że był to kwartalnik ZNP. Drukowano go w Państwowym Wydawnictwie Literatury Dziecięcej „Nasza Księgarnia”. Siedziba Redakcji przeniesiona została na stałe do budynku Zarządu Głównego ZNP w Warszawie. Podany na stronie redakcyjnej nakład, ukazującego się co kwartał periodyku, wynosił 4000 + 253 egzemplarze. Funkcję redaktora naczelnego powierzono Ryszardowi Wroczyńskiemu, a w skład Redakcji weszli: Jan Hulewicz, Tadeusz Nowacki i Teofil Wojeński. Powołano też Radę Redakcyjną w osobach: Henryk Barycz, Jan Dobrzański, Józef Kwiatek, Wacław Polkowski i Stanisław Tync. Wkrótce dołączyli do niej m.in. Henryk Jabłoński, Łukasz Kurdybacha, Michał Szulkin i Marian Walczak. Funkcję sekretarza Redakcji sprawowała przez wiele lat, do 1988 roku Wanda Ferens (primo voto Pawłowska, secundo voto Wyrobkova-Pawłowska), z przerwą wypełnioną na tej funkcji w latach 1961–1963 przez Annę Mońkę-Stanikową. Periodyk stawiał sobie za cel podejmowanie problemów z zakresu dziejów szkoły, pozaszkolnej działalności społeczno-oświatowej, pracy nauczycielskiej. Zamierzał zająć się historią oświaty w XIX i XX stuleciu i koncentrować uwagę na swoich łamach na tych nurtach i koncepcjach edukacyjnych, o których zdobyta wiedza może być zastosowana w rozwiązywaniu aktualnych wówczas kwestii w dziedzinie „oświaty i wychowania”. Redakcja deklarowała bliską współpracę ze światem nauki i środowiskiem nauczycielskim⁴⁶. W koncepcji redaktora naczelnego czasopismo było

adresowane zarówno do kręgów naukowych, jak i praktyków wychowania oraz oświaty. Dla jednych i drugich miało być miejscem prezentowania wyników badań nad dziejami szkoły i oświaty polskiej oraz historią ruchu nauczycielskiego. Obok upowszechniania spuścizny pedagogicznej kwartalnik miał animować nauczycielski ruch naukowo-badawczy. Prof. Ryszard Wroczyński podkreślał szczególną wagę tego zadania. W aktywności badawczej nauczycieli na polu historii widział sposób umożliwiający rekonstrukcję wydarzeń i zjawisk, które rozgrywały się z dala od centrów administracyjnych. Uważał, że praca ta daje szansę dotarcia do lokalnych źródeł i wydobycia

46 *Od Redakcji*, PHO 1959, nr 1, s. 4.

na światło dzienne zapomnianych, a często bardzo wartościowych tradycji pedagogicznych⁴⁷.

Pierwsze dziesięciolecie czasopisma po wznowieniu działalności charakteryzowało się koncentrowaniem uwagi na dziejach oświaty z XIX i XX wieku, ale nie zaniebawiano także wcześniejszych dziejów oświaty polskiej, zwłaszcza w kontekście obchodu ważnych jubileuszy, np. założenia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Szczególne miejsce, zgodnie z pierwotną koncepcją czasopisma, zajmowały badania i publikacje nad tajną oświatą. Wnikliwie śledzono rynek wydawniczy w dziedzinie historii oświaty i wychowania. W okresie istnienia kwartalnika od 1947 roku opublikowano artykuły i inne materiały na około 450 arkuszach wydawniczych, zamieszczono ponad 120 recenzji i artykułów recenzyjnych cennych monografii, niejednokrotnie polemicznych, wnoszących nowe treści do dyskursu naukowego⁴⁸. W ciągu 25 lat w czasopiśmie publikowało 651 autorów⁴⁹. Ciekawą formą wydawniczą PHO były numery tematyczne. W pierwszym dwudziestopięcioletniu czasopisma pojawiło się ich 18. Poświęcone były m.in. takim kwestiom, jak: 600-lecie Uniwersytetu Jagiellońskiego (1963, nr 2), oświata na Warmii i Mazurach (1964, nr 2), oświata rolnicza (1965, nr 3), oświata na Śląsku (1970, nr 2), oświata w rejonie kielecko-radomskim (1971, nr 3), dwusetna rocznica Komisji Edukacji Narodowej (1972, nr 3), nauka i oświata w Gdańsku (1976, nr 4), tajna oświata w czasie drugiej wojny światowej (1977, nr 3), polskie tradycje kształcenia nauczycieli (1981, nr 1), Marian Falski, w setną rocznicę urodzin (1981, nr 4)⁵⁰.

Przez pewien okres PHO spełniał funkcję ośrodka wymiany myśli w kwestiach nurtujących środowisko oświatowe⁵¹. W referatach inicjujących dyskusje redakcyjne poruszano różne tematy, np. dotyczące roli oraz znaczenia historii oświaty i wychowania w kształceniu nauczycieli (1971, nr 4), badań historyczno-oświatowych w prognozowaniu rozwoju oświaty (1974, nr 3), stanu badań nad tajną oświatą w Polsce w latach drugiej wojny światowej (1978, nr 4), znaczenia badań regionalnych dla historii oświaty (1984, nr 4). Dyskusje te gromadziły znakomitych uczonych. Byli wśród nich: Feliks W. Araszkievicz, Kalina Bartnicka, Mirosława Chamcówna, Jan Dobrzański, Julian Dybiec, Franciszek Filipowicz, Stanisław Herbst, Jan Hulewicz, Franciszek

47 W. Theiss, *Ryszard Wroczyński...*, s. 270.

48 J. Hulewicz, R. Wroczyński, *10 lat...*, s. 7, 10.

49 R. Wroczyński, *Notatki...*, s. 9, 10, 13.

50 Tenże, s. 12.

51 W. Theiss, *Ryszard Wroczyński...*, s. 275–276.

Januszek, Aleksander Kamiński, Stanisław Kowalik, Józef Krasuski, Kazimierz Kubik, Jan Legowicz, Bogusław Leśnodorski, Zdzisław Libera, Czesław Majorek, Zbigniew Marciniak, Jerzy Maternicki, Stanisław Mauersberg, Józef Miąso, Stanisław Michalski, Kamilla Mrozowska, Teodor Musioł, Tadeusz Nowacki, Tadeusz Pilch, Eugenia Podgórska, Bogdan Suchodolski, Tomasz Szczechura, Stefan Wołoszyn, Ryszard Wroczyński. W 1980 roku nakład PHO wynosił około 1200 egzemplarzy. Periodyk rozchodził się głównie drogą prenumeraty przez instytucje oświatowe, zwłaszcza biblioteki pedagogiczne⁵².

W okresie trzydziestu lat od wznowienia czasopisma ukazało się 120 numerów, obejmujących łącznie około 1370 arkuszy wydawniczych. Fakt zbiegł się z upadkiem PRL i odzyskaniem pełnej suwerenności. Wcześniej, w latach czterdziestych, były opublikowane wspomniane już cztery numery i jeden zachowany jako tzw. zeszyt szczotkowy⁵³. W ten sposób powstał największy, wytworzony przez jedną redakcję zasób materiałów historii oświaty i myśli pedagogicznej⁵⁴. Zbiór ten z każdym rokiem rozrastał się pod względem ilościowym i tematycznym. Widoczne to jest szczególnie w zestawieniach bibliograficznych, zamieszczanych na łamach czasopisma. Zaszły też zmiany pokoleniowe w składach Redakcji i Naukowej Rady Redakcyjnej. W 1987 roku redaktorem naczelnym został Marian Walczak. Funkcję sekretarza Redakcji pełnił przez kilka lat Wiesław Theiss. Prowadził zainicjowany przez siebie dział *Noty*, w którym prezentował nowości wydawnicze na temat szeroko rozumianej oświaty i wychowania⁵⁵.

Postulaty ZNP i zapowiedź zmian w oświacie

W końcu lat osiemdziesiątych XX wieku Polska zbliżała się do wielkich zmian ustrojowych. Wywierały one wpływ nie tylko na sytuację społeczną i polityczną, ale także w istotny sposób przyczyniały się do pojawiania się nowych tematów badawczych w zakresie historii wychowania. W PHO zachodziły ważne zmiany pod względem zawartości publikowanych treści. Czasopismo podejmowało sprawy aktualne, żywotne dla systemu edukacji nauczycieli. Przykładem może tu być zamieszczenie refleksji i przemyśleń Jana Zaciury na temat udziału ZNP w pracach Okrągłego Stołu od 6 lutego do 5 kwietnia 1989 roku. Delegacja ZNP

52 R. Wroczyński, *Notatki...*, s. 12, 13.

53 I. Czarnecka, K. Poznański, *Bibliografia „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”...*, s. 53–62.

54 T. Nowacki, *Trzydziestolecie...*, s. 135, 138.

55 Szerzej: T. Gumuła, *Czterdzieści pięć...*, s. 7.

brała udział w pracach podzespołu do spraw nauki, oświaty i postępu technicznego pod kierownictwem Jacka Fisiaka, Henryka Samsonowicza i Jana Zaciury w składzie: Zbigniew Cierpka, Roman Grabowski, Stanisław Koperski, Wit Majewski, Barbara Rychlik, Jerzy Surman i Czesław Szczegielniak, zaprezentowała stanowisko Związku w „sprawie węzłowych problemów oświaty”. Z uwagi na ich historyczne znaczenie i w wielu wypadkach ciągle aktualność należy je przypomnieć w artykule na temat czasopisma naukowego ZNP w całości. Działacze stwierdzili:

1. Wyrażone poglądy i problemy są wypracowane przez organizację zrzeszającą przeszło 600 tys. nauczycieli i innych pracowników oświaty, nauki i szkolnictwa wyższego.
2. Polsce potrzebna jest klarowna wizja szkoły nowoczesnej, otwartej, demokratycznej i samorządnej oraz zasadniczych zmian w sferze edukacji i poprawy jej sytuacji moralnej.
3. ZNP postuluje, aby na potrzeby edukacji przeznaczono z podzielonego budżetu państwa 7%.
4. ZNP uważa, że w dramatycznej sytuacji znajduje się oświata wiejska.
5. ZNP uważa, że pogarszająca się kondycja fizyczna i psychiczna kadry nauczającej. Brakuje mieszkań, a biurokratyczny system zarządzania hamuje postęp pedagogiczny i nie sprzyja promowaniu ludzi dynamicznych i niepokornych.
6. Nie rozwiązane są problemy warunków życia emerytów i rencistów oraz pracowników administracji i obsługi⁵⁶.

Rezultatem pracy podzespołu był postulat gruntownej przebudowy systemu edukacyjnego i uchwalenie do końca 1991 roku ustawy dotyczącej oświaty, która „odpowiadałaby przemianom, procesom demokratyzacji i pluralizmu”. Z pola widzenia delegacji ZNP nie schodziła sprawa dalszej pracy nad Kartą Nauczyciela, a przede wszystkim jej konsekwentnej realizacji⁵⁷.

Transformacja ustrojowa niekorzystnie wpłynęła na sytuację finansową PHO. W 1992 r. z powodu braku funduszy na krótki okres zawieszono nawet wydawanie kwartalnika. Z tego powodu w połowie 1990 roku postanowiono łączyć numery. Pierwszy podwójny egzemplarz miał numer 3–4. Od tego czasu, w zależności od sytuacji finansowej i potrzeb, ukazywały się podwójne lub pojedyncze numery czasopisma. Dalszemu zmniejszeniu uległ nakład.

56 J. Zaciura, *Moje refleksje z okazji jubileuszu 95-lecia Związku Nauczycielstwa Polskiego*, PHO 2000, wydanie specjalne, s. 85, 86.

57 Tamże.

„Nasza Księgarnia” przestała już być jego wydawnictwem. Zadanie to realizowały kolejno aż do dnia dzisiejszego: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN Ossolineum we Wrocławiu, Instytut Technologii Eksploatacji w Radomiu, Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP w Kielcach. Środki finansowe na działalność periodyku pozyskiwano z Komitetu Badań Naukowych, czy też od jednorazowych darczyńców, np. Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku. Główny ciężar finansowania czasopisma spoczywał na ZNP, mimo że przez pewien czas patronat nad nim sprawowało Polskie Towarzystwo Pedagogiczne. Do dnia dzisiejszego ZNP nie szczędzi środków na wydawanie PHO i zapewnia warunki do jego funkcjonowania. U progu lat dziewięćdziesiątych członkami Redakcji, oprócz Marana Walczaka, byli Józef Miąso, Kamilla Mrozowska, Tadeusz Nowacki i nieco później dołączyli do nich Karol Poznański i Stanisław Mauersberg. Sekretarzem został Tadeusz Suberlak. W skład Rady Redakcyjnej przez wiele lat wchodził: Renata Dutkowska, Józef Krasuski, Lech Mokrzecki, Ryszard Orłowski, Karol Poznański, Tadeusz Radzik i Jan Zaciura. W następnych latach zespoły te ulegały stopniowym zmianom. Bardziej znaczącą i mającą istotny wpływ na zawartość czasopisma było objęcie funkcji sekretarza Redakcji przez Stanisława Mauersberga⁵⁸.

Represje wobec nauczycieli, indoktrynacja szkoły, wychowanie religijne

Tematyka podejmowanych problemów w PHO po wznowieniu jego działalności w 1959 roku była zróżnicowana. Zwrócił uwagę na ten fakt Tadeusz Nowacki i w dużej mierze determinowały ją napływające artykuły⁵⁹. Dominowały problemy oświaty i wychowania w kraju. Zostały one szeroko analizowane w pojawiających się opracowaniach. Po 1989 roku i na przestrzeni kolejnych lat, aż do chwili obecnej Redakcja czasopisma kontynuuje zasadę różnorodnego doboru treści. Wynika ona z szerokiej współpracy z autorami zamieszczanych publikacji. Kalina Bartnicka, obecna przewodnicząca Naukowej Rady Redakcyjnej czasopisma i wieloletnia obserwatorka jego działalności podkreśla, że publikowanie artykułów na łamach PHO było „zawsze dużym wyróżnieniem i nobilitacją”⁶⁰.

58 T. Gumuła, *Czterdzieści pięć lat...*, s. 8, 9; W. Chmielewski, *70 lat...*, s. 9–23.

59 T. Nowacki, *Trzydziestolecie...*, s. 137.

60 W. Chmielewski, *Seminarium w Zakładzie...*, s. 234.

W minionym trzydziestoleciu, a zwłaszcza w ostatnich latach nastąpiło znaczne umiędzynarodowienie czasopisma, co znalazło swój wyraz w składach Redakcji, Naukowej Rady Redakcyjnej, recenzentów i doborze autorów. Zmniejszyło się zainteresowanie autorów sytuacją szkolnictwa w czasie okupacji niemieckiej i tajnym nauczaniem, opracowanym, mimo pewnych ograniczeń cenzury, w sposób w miarę kompletny, chociaż obecnie należałoby dokładniej zbadać zasługi i relacje TON oraz Departamentu Oświaty i Kultury Delegatury Rządu RP w Londynie, w zakresie formułowania kierunków rozwoju tajnego nauczania, a także opracowania koncepcji odbudowy oświaty po wojnie. Zniknęło sztuczne propagowanie osiągnięć tzw. wychowania socjalistycznego i analizowanie niektórych zjawisk w zakresie propagowania części nurtów pedagogicznych z pozycji obowiązujących w PRL. Profil czasopisma nie uległ zasadniczej zmianie, ale nastąpiło inne rozłożenie akcentów tematycznych w zamieszczanych publikacjach. Na łamach PHO pojawiły się opracowania na tematy zakazane wcześniej przez władze i cenzurę, i na nich wypada skoncentrować uwagę, nie pretendując do omówienia wszystkich podejmowanych zagadnień i wyczerpania pełnej listy autorów.

Prawdziwy przełom w tematyce czasopisma zainicjowany został w 1991 roku w numerze 3–4. Redaktor naczelny, Marian Walczak, opublikował dedykowaną „Pamięci ofiar NKWD ZSRR w 1940 r.” *Listę strat nauczycieli i naukowców – oficerów rezerwy, więźniów obozów w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie*⁶¹. We wstępie do tego źródłowego opracowania wskazał na skalę i zasięg ogromnej zbrodni dokonanej na rozkaz sowieckich władz komunistycznych na oficerach polskich, w tym na osobach związanych z oświatą i nauką, pisząc:

W 1990 r. w 50 rocznicę zbrodni popełnionej na oficerach polskich internowanych w 1939 r. w ZSRR można po raz pierwszy napisać, że zginęli oni w dramatycznych okolicznościach, zamordowani przez siepaczy Ludowego Komisariatu Spraw Wewnętrznych (NKWD) w Katyniu, Charkowie, w miejscowości Miednoje koło Kalinina na przełomie kwietnia i maja 1940 r. Wśród wielu tysięcy ofiar tej okrutnej zbrodni było również kilkuset pracowników naukowych i nauczycieli – oficerów rezerwy Wojska Polskiego, mobilizowanych i uczestniczących w wojnie lub aresztowanych przez NKWD po jej zakończeniu w 1939 r.⁶²

61 M. Walczak, *Nauczyciele i naukowcy – oficerowie polscy, więźniowie obozów w Kozielsku, Ostaszkowie i Starobielsku*, PHO 1991, nr 3–4, s. 216–246.

62 Tamże, s. 220.

Według ustaleń Mariana Walczaka NKWD zamordowało 541 nauczycieli i naukowców. W imiennym wykazie ofiar, autor podaje podstawowe dane o dacie ich urodzenia i miejscu zatrudnienia, urealnając i przybliżając czytelnikowi wymiar tragedii, przerażającego wydarzenia, budzącego całkowite potępienie.

Zaczęły ukazywać się publikacje na temat szkolnictwa polskiego w okresie międzywojennym na obszarach Drugiej Rzeczypospolitej, zabranych przez Związek Sowiecki. W tym samym numerze PHO wydrukowany został artykuł Franciszka Januszka na temat poczynań władz sowieckich na zajętych terytoriach Drugiej Rzeczypospolitej, a zwłaszcza Białostoczczyzny po 17 września 1939 roku. Treść publikacji miała w tamtym czasie charakter pionierski⁶³. Zagadnienie to podjął w swoich kolejnych publikacjach Marian Walczak. Szczególną uwagę zwrócił na sytuację nauczycieli, pracowników naukowych i polskich dzieci pod okupacją sowiecką i niemiecką we Lwowie i Wilnie. Podał liczne przykłady ich eksterminacji i deportacji w głąb Związku Sowieckiego i innych form represji stosowanych przez NKWD na tym terenie, także w latach powojennych⁶⁴. Represje sowieckie w polskim środowisku szkolnym we Lwowie w roku szkolnym 1944/45 przedstawił Kazimierz Rędziński. Podał wiele danych, łącznie z unikalnymi tabelami na temat szkół polskich i nauczycieli w tym mieście⁶⁵. Z kolei Alfons Okrasa ukazał dramatyczne położenie szkolnictwa polskiego w latach 1939–1941 w tzw. zachodniej Białorusi w rozbięciu na obwód brzeski, baranowicki i piński⁶⁶. Przeanalizowane przez tych autorów zagadnienia były dotychczas, z powodu zapisów cenzury, znane środowisku nauczycielskiemu tylko w niewielkim stopniu i otwierały drogę do dalszych badań nad tą problematyką. Również w tym duchu starał się zaprezentować sprawę środowiska nauczycielskiego w Polsce w latach 1944–1954 Bolesław Potyrała⁶⁷.

63 F. Januszek, *Polityka oświatowa ZSRR na okupowanych terenach wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1939–1941 (na przykładzie województwa białostockiego)*, PHO 1991, nr 3–4, s. 133–147.

64 M. Walczak, *Polskie środowiska wschodnie na terenach wschodnich II Rzeczypospolitej*, PHO 1995, nr 3–4, s. 177–200; tenże, *Edukacja dzieci polskich w Wilnie w latach 1939–1945*, PHO 2002, nr 1–2, s. 5–16; tenże, *Edukacja dzieci polskich we Lwowie w latach 1939–1945*, PHO 2002, nr 3–4, s. 5–26.

65 K. Rędziński, *Oświata polska w czasie drugiej okupacji we Lwowie w latach 1944–1945*, PHO 2003, nr 1–2, s. 48–58.

66 A. Bobowik, *Szkolnictwo na ziemiach polskich włączonych do zachodniej Białorusi w systemie oświaty radzieckiej w latach 1939–1941 w świetle ostatnich badań archiwalnych*, PHO 2003, nr 1–2, s. 37–48.

67 B. Potyrała, *Środowisko nauczycielskie w Polsce w pierwszym powojennym dziesięcioleciu*, PHO 1991, nr 3–4, s. 149–167.

Publikując artykuły i materiały o niedozwolonej dotychczas tematyce, PHO włączał się czynnie w niełatwy, ale szybko postępujący proces transformacji ustrojowej. Tym samym nie tylko nawiązywał do założeń programowych czasopisma z lat czterdziestych, ale poszerzał je o zagadnienia, które już wówczas nie były tolerowane przez władzę oraz o te problemy, które przyniosła najnowsza historia wychowania zniewolonej Polski. Dotyczy to przede wszystkim relacji ze Związkiem Sowieckim, historii szkolnictwa polskiego na terenach wschodnich, znajdujących się poza granicami kraju, a także oświaty uchodźczej i emigracyjnej w różnych częściach świata, związanej z rządem RP w Londynie. Na łamach czasopisma ukazały się liczne publikacje weryfikujące dotychczasowe oceny oświaty i wychowania w dwudziestoleciu międzywojennym, w czasie okupacji sowieckiej, a przede wszystkim w okresie PRL ze szczególnym uwzględnieniem w ogóle dotychczas nieobecnych w opracowaniach naukowych zagadnienia represjonowania polskich nauczycieli spojrzenia na sytuację.

Bolesław Grześ zamieszcza na łamach PHO trzy cenne publikacje poświęcone represjom wobec nauczycieli, stosowanym przez władze polskie i sowieckie. Ukazuje rolę ZNP w obronie prześladowanych nauczycieli i pracowników oświaty od ustania działań wojennych na ziemiach polskich do październikowej odwilży w 1956 roku⁶⁸. Na uwagę zasługują publikowane noty biograficzne nauczycieli wywiezionych w głąb Związku Sowieckiego, zwłaszcza tych, których ta forma represji dotknęła w drugiej połowie 1944 roku i w 1945 roku, już po tzw. wyzwoleniu⁶⁹. Cenny okazał się cykl materiałów Agnieszki Grędzik, secundo voto Grędzik-Radziak, na temat martyrologii nauczycieli polskich na wschodnich kresach Drugiej Rzeczypospolitej i bezkresnych obszarach Związku Sowieckiego, publikowany na łamach PHO. Część z nich zawiera informacje na temat losów nauczycieli poddanych terrorowi⁷⁰. Należy zaznaczyć,

68 B. Grześ, *Motywacje...*, s. 274–282; tenże, *Nauczyciele represjonowani na Wschodzie 1939–1945. Zarys problematyki*, PHO 1994, nr 3–4, s. 225–240; tenże, *Związek Nauczycielstwa Polskiego w obronie represjonowanych pracowników oświaty i nauki (1944–1956)*, PHO 2000, wydanie specjalne, s. 63–82.

69 Tenże, *Nauczyciele represjonowani...*, s. 236–238. Warto dodać, że założenia sowietyzacji i liczne noty biograficzne nauczycieli deportowanych w głąb Związku Sowieckiego zamieścił Bolesław Grześ w monografii *Deportacje nauczycieli do ZSRR 1939–1941*, Warszawa 1995.

70 A. Grędzik, *Polscy nauczyciele z ziem północno-wschodnich II Rzeczypospolitej – ofiary zbrodni sowieckich w latach 1939–1941 (deportowani, więzieni, zamordowani, rozstrzelani)*, PHO 2004, nr 3–4, s. 169–209; A. Grędzik-Radziak, *Polscy nauczyciele z ziem południowo-wschodnich II Rzeczypospolitej – ofiary zbrodni sowieckich w latach 1939–1941 (deportowani, więzieni, zamordowani, rozstrzelani)*, cz. I, PHO 2005, nr 3–4, s. 217–266;

że to bolesne, dramatyczne, a czasem i tragiczne zagadnienie nie doczekało się do chwili obecnej dogłębnych, kompleksowych badań naukowych.

Kolejny problem, o nowym profilu tematycznym, poruszany w czasopiśmie, dotyczył stalinizacji szkolnictwa i indoktrynacji procesu nauczania. Dla przykładu można podać tu publikacje Stanisława Mauersberga⁷¹, Romualda Grzybowskiego⁷², Edyty Khal⁷³ i kilkorga innych autorów⁷⁴. Kwestia ta, rozpatrywana w różnych płaszczyznach, stanowi przedmiot wciąż nowych badań i jak się wydaje daleka jest od zakończenia. Publikowanie artykułów na temat kaźni, deportacji, represji i innych form prześladowania osób wywodzących się polskiego środowiska oświatowego i naukowego podwyższa wartość poznawczą i wzbudza zainteresowanie czytelników periodykiem.

Coraz częściej ukazywały się artykuły na temat wychowania religijnego i szkolnictwa katolickiego⁷⁵. Autorami publikacji mogli być w szerszym niż dotychczas stopniu księża. Widoczne to było nawet w spisie treści numeru czasopisma, np. „ks. Jan Urbanek TCH”⁷⁶. W późniejszym czasie publikowano

taż, *Polscy nauczyciele z ziem południowo-wschodnich II Rzeczypospolitej – ofiary zbrodni sowieckich w latach 1939–1941 (deportowani, więzieni, zamordowani, rozstrzelani)*, cz. II, PHO 2006, nr 3–4, s. 189–254; *Polscy nauczyciele z byłych ziem wschodnich II Rzeczypospolitej, ofiary terroru sowieckiego w latach 1944–1949 – deportowani, więzieni, zamordowani*, I, PHO 2007, nr 1–2, s. 149–185.

71 S. Mauersberg, *Nauczyciel wobec indoktrynacji komunistycznej w latach 1947–1956*, PHO 2004, nr 3–4, s. 53–58.

72 R. Grzybowski, *Szkolenie ideologiczne jako próba „zniewolenia umysłów” wykładawców wyższych szkół pedagogicznych w latach 1949–1956*, PHO 2000, nr 1–2, s. 71–82; *tenże, Sojusznicy partii czy ofiary totalitarnego systemu? O szczególnej sytuacji nauczycieli w systemie politycznym okresu PRL-u*, PHO 2012, nr 3–4, s. 70–84.

73 E. Khal, *Sowietyzacja strukturalna i ideologiczna w kształceniu i doskonaleniu nauczycieli w latach 1948–1956*, PHO 2012, nr 1–2, s. 120–137.

74 K. Grudnik, *Wychowanie ideologiczne w szkole polskiej w latach 1945–1953*, PHO 2004, nr 3–4, s. 59–67; E. Głowacka-Sobiech, *Ruch harcerski w Polsce w latach 1944–1989. Stan badań i postulaty badawcze*, PHO 2006, nr 1–2, s. 129–138; W. Marciniak, *Stalinizacja oświaty na przykładzie miasta Włocławka*, PHO 2006, nr 1–2, s. 139–156; E. Świętochowska-Bobowik, *Konferencje sierpniowe jako próba indoktrynacji nauczycieli na przykładzie województwa białostockiego (1949–1956)*, PHO 2009, nr 1–2, s. 188–189; E. Kryńska, *Dwa modele i wizje wychowania w rzeczywistości socjalistycznej*, PHO 2012, nr 3–4, s. 51–69; J. Król, *Polski Październik 1956 roku w oświacie – trwanie czy zmiana?*, PHO 2013, nr 1–2, s. 74–88; A. Wójcik-Łagan, *Żanna Kormanowa o nauce historycznej i nauczaniu dziejów: wybrane refleksje (lata 40. i 50. XX w.)*, PHO 2014, nr 3–4, s. 58–76.

75 I. Panic, *Kartki z dziejów gimnazjum jezuickiego w Cieszynie (1674–1773)*, PHO 1989, nr 1, s. 61–82; H. Nowakowski, *Zarys dziejów szkoły katedralnej w Gnieźnie*, PHO 1990, nr 2, s. 191–195.

76 J. Urbanek, *Działalność społeczno-kulturalna Stowarzyszenia „Gospoda Polska” w Harbinie 1907–1947*, PHO 1989, nr 4, s. 425–444.

liczne artykuły na temat edukacji i wychowania w duchu religijnym. Pojawiła się dosyć liczna grupa autorów wywodzących się z duchowieństwa bądź związanych z uczelniami katolickimi, a wśród nich ogłaszali swoje artykuły ks. Dariusz Stępkowski⁷⁷, ks. Czesław Galek⁷⁸, ks. Edward Walewander⁷⁹, ks. Michał Jędrzejski⁸⁰, Małgorzata Janas CSSF⁸¹, ks. Andrzej Paweł Bieś⁸², Ludwik Grzebień⁸³, a także świeccy autorzy piszący na temat wychowania religijnego, szkół katolickich, zasłużonych postaci dla nauki chrześcijańskiej⁸⁴.

Oświata uchodźcza i polonijna

W wyniku transformacji ustrojowej zapoczątkowano publikowanie na łamach PHO dziejów szkolnictwa uchodźczego i polonijnego w okresie drugiej wojny światowej, organizowanego pod kierownictwem rządu polskiego w Londynie. Tułacze losy dzieci i młodzieży deportowanej w głąb Związku Sowieckiego,

77 D. Stępkowski, *Sprawa domu Herbarta w Królewcu (na podstawie dokumentów odnalezionych w Olsztynie)*, PHO 2007, nr 3, s. 149–172; tenże, *O filozofii pedagogiki Johanna Friedricha Herbarta*, PHO 2008, nr 3–4, s. 137–155.

78 C. Galek, *Metody nauczania w gimnazjach II połowy XIX w. w świetle literatury beletrystycznej i pamiętnikarskiej*, PHO 2009, nr 3–4, s. 12–34; tenże, *Pochodzenie narodowe i społeczne młodzieży gimnazjalnej w II połowie XIX w. w świetle polskiej literatury pamiętnikarskiej i beletrystycznej*, PHO 2012, nr 3–4, s. 12–34; tenże, *Uwarunkowania pracy nauczycieli domowych na ziemiach polskich przełomu XIX i XX wieku*, PHO 2014, nr 3–4, s. 46–57; tenże, *Postawy patriotyczne uczniów zaboru pruskiego przełomu XIX i XX w. w świetle literatury pamiętnikarskiej i beletrystycznej*, PHO 2016, nr 3–4, s. 73–86.

79 E. Walewander, *Profesor Teresa Kukułowicz – człowiek uniwersytetu*, PHO 2014, nr 3–4, s. 127–130; tenże, *Ks. Wincenty Pienkowski (1786–1863): biskup lubelski, propagator szkolnictwa*, PHO 2017, nr 1–2, s. 181–190.

80 M. Jędrzejski, *Educational activity of the Sisters of the Resurrection in Częstochowa in the years 1991–2016*, PHO 2018, nr 1–2, s. 181–194.

81 M. Janas CSSF, *Společno-edukacyjna działalność Zgromadzenia Sióstr Felicjanek w Warszawie w latach 1854–1864*, PHO 2018, nr 1–2, s. 195–213.

82 A.P. Bieś, *The Jesuits as the body of teachers and the body of students in the Russian empire 1773–1820*, PHO 2018, nr 3–4, s. 184–196.

83 L. Grzebień, *Reflections on the hisyoriography of National Education in the last 50 years*, PHO 2018, nr 3–4, s. 173–183.

84 R. Pelczar, *Szkoła kolegiacka i jej rola w życiu kulturalnym Jarostawia w XVI–XVIII wieku*, PHO 2007, nr 1–2, s. 5–19; A. Królikowska, *Jezuickie seminaria nauczycielskie – pierwsze instytucjonalne formy kształcenia nauczycieli w Polsce*, PHO 2016, nr 3–4, s. 27–39; B. Topij-Stempińska, *Pamięć o szkole w czasie zatrzymania: wspomnienia Krzemieniczan i Chyrowiaków*, PHO 2017, nr 1–2, s. 7–22; taż, *Kasata zakonu jezuitów w polskiej historiografii XX wieku i w początkach XXI wieku*, PHO 2018, nr 1–2, s. 214–231; A. Królikowska, B. Topij-Stempińska, A.P. Bieś, *Książdz Profesor Ludwik Grzebień SJ (1939–2010). Mistrz w służbie nauki*, PHO 2020, nr 3–4, s. 144–159.

a następnie ewakuowanej z „nieludzkiej ziemi” wraz Armią Polską w ZSRR pod dowództwem gen. Władysława Andersa, były dalszą konsekwencją totalitarnej, wyniszczającej polityki Związku Sowieckiego wobec ludności polskiej. Dramatyczne, a często i tragiczne położenie deportowanych dzieci i młodzieży na bezkresnych obszarach Związku Sowieckiego przedstawił w swoich publikacjach. Zawartą w nich treść, co bardzo ważne, oparł na rezultatach kwerend w archiwach rosyjskich⁸⁵. Tematyką tą zajmowali się również i inni badacze⁸⁶.

Wcześniej pojawiały się bardzo wartościowe opracowania autorów na temat szkolnictwa emigracyjnego, ale obejmowały one okres sprzed drugiej wojny światowej lub też dotyczyły instytucji edukacyjnych nie tak wyraźnie powiązanych z rządem polskim w Londynie, dotyczące np. polskiego szkolnictwa wyższego i średniego w Szwajcarii w latach czterdziestych XX w. W publikacjach tych nie było w zasadzie wzmianek na temat postaci emigracyjnych, pozbawionych z przyczyn politycznych i ideologicznych obywatelstwa polskiego i czynnych w życiu emigracji londyńskiej, paryskiej, amerykańskiej, kanadyjskiej itp.⁸⁷

W nowej rzeczywistości politycznej ukazały się artykuły, które bez ograniczeń natury politycznej i ideowej, mogły uwzględniać, zgodnie z faktami, nazwiska emigracyjnych prezydentów, premierów, ministrów, generałów czy też uczonych, np. Stanisław Kota, Tadeusza Sulimirskiego i innych osób, które znalazły się po wrześniu 1939 roku poza granicami kraju i w istotny sposób wpływały na kierunek edukacji dzieci oraz młodzieży polskiej na obczyźnie. Kwestia te pokazane zostały łamach czasopisma w wymiarze ogólnym i jednostkowym⁸⁸. Problematyka ta, przez lata omijana i zaniedbywana, nadal

85 A. Głowacki, *Kadry Komitetu do spraw Dzieci Polskich w ZSRR przy Ludowym Komisariacie Oświaty RFSRR (1943–1946)*, PHO 2002, nr 1–2, s. 17–32; tenże, *Problemy edukacyjne dzieci polskich zesłańców (1940–1941)*, PHO 2015, nr 1–2, s. 107–119; tenże, *Problemy edukacji dzieci polskich zesłańców (1941–1946)*, PHO 2016, nr 1–2, s. 173–193.

86 A. Kołakowski, *Z badań nad losami dzieci polskich deportowanych w głąb ZSRR w okresie II wojny światowej*, PHO 2008, nr 3–4, s. 75–85.

87 T. Radzik *Działalność oświatowa emigracji polskiej w Wielkiej Brytanii w latach 1852–1939*, PHO 1984, nr 2, s. 163–182; K. Stasiński, *Polskie Gimnazjum i Liceum w Algierze w czasie II wojny światowej*, PHO 1961, nr 2, s. 183–194; A. Vetulani, *Nauka i nauczanie wśród żołnierzy polskich w Szwajcarii w latach 1940–1945*, PHO 1961, nr 1, s. 103–104; W. Drobny, *Notatki z dziejów szkolnictwa polskiego w Szwajcarii w czasie drugiej wojny światowej*, PHO 1962, nr 1, s. 57–102, tenże, *Współpraca nauczycieli szwajcarskich z polskimi w czasie drugiej wojny światowej*, PHO 1984, nr 3, s. 291–339.

88 W. Chmielewski, *Niektóre aspekty koncepcji oświatowych rządu polskiego w czasie drugiej wojny światowej*, PHO 2004, nr 3–4, s. 97–114; tenże, *Szkolnictwo polskie w Afryce środkowo-wschodniej i południowej podczas II wojny światowej*, PHO 2008, nr 3–4, s. 61–74;

wymaga intensywnych badań, a także różnych form popularyzacji. Interesujący przykład badań na szkolnictwem polskim w jednej z republik sowieckich stanowi artykuł na temat szkolnictwa polskiego na Litwie w drugiej połowie XX w.⁸⁹ Rozwój badań w dziedzinie szkolnictwa polskiego poza granicami kraju natrafia na trudności finansowe i organizacyjne w pozyskiwaniu materiałów źródłowych. Wynika to z faktu, że w dużej mierze zasoby archiwalne znajdują się w odległych miejscach, poza granicami kraju⁹⁰.

W ostatnich latach odnotowano zwiększoną współpracę z autorami zagranicznymi PHO. Tematy publikacji zawierały kwestie edukacyjne w ich krajach, interesujące dla polskiego czytelnika, często nawiązujące do wspólnych zagadnień w zakresie historii oświaty, wychowania i kultury. Do grupy tej należy zaliczyć takie osoby, jak: Anna Peck z USA⁹¹, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė⁹² i Aldona Prašmantaitė z Litwy⁹³, Anastazja Kheleniuk oraz Yuri

tenże, *Działalność wydawnicza polskich władz oświatowych na uchodźstwie w latach 1940–1945*, PHO 2013, nr 1–2, s. 5–16; tenże, *Działalność oświatowa Urzędu Gen. Broni Józefa Hallera (sierpień 1940 – kwiecień 1941)*, PHO 2013, nr 3–4, s. 56–69; tenże, *Polska myśl i praktyka pedagogiczna na uchodźstwie w czasie drugiej wojny światowej (1939–1945): zarys problematyki*, PHO 2017, nr 1–2, s. 115–132; J. Chwastyk-Kowalczyk, *Polskie szkoły prywatne w Wielkiej Brytanii po 1947 roku w świetle doniesień prasowych*, PHO 2015, nr 1–2, s. 136–154; też, *Polskie czasopisma edukacyjne wspierające edukację w Wielkiej Brytanii w latach 1946–2017*, PHO 2017, nr 1–2, s. 133–153; K. Śliwak, *Activities of Fr. Zygmunt Kaczyński – Minister of Religious Affairs and Public Education in the government – in exile (1943–1945)*, PHO 2016, nr 3–4, 196–208; A. Włoch, *The development of teacher's education in England in the 19th century*, PHO 2019, nr 1–2, 47–59; M. Wiśniewska, *Edukacja polonijna po II wojnie światowej – stan badań*, PHO 2019, nr 1–2, s. 257–284; E. Barnaś-Baran, M. Radziszewska, *Działalność kulturalno-oświatowa Polonii w Rumunii na przykładzie Czerniowiec i Szucawy*, PHO 2019, nr 1–2, s. 115–133; J. Wojniak, „Szkoła filarem Republiki”. *Proces profesjonalizacji zawodu nauczycielskiego w Stanach Zjednoczonych w XIX i XX wieku*, PHO 2021, nr 3–4, s. 30–49; też, *Different paths, one goal: American Pedagogy as a scientific discipline in the first decades of its development*, PHO 2022, nr 1–2, s. 47–64.

89 D. Kamilewicz-Rucińska, *Polskie szkolnictwo na Litwie po II wojnie światowej do końca XX w.*, PHO 2018, nr 1–2, s. 163–180.

90 Celem spopularyzowania wyników badań nad szkolnictwem polskim na obczyźnie redaktor naczelny czasopisma nawiązał kontakty z Wydziałem Gromadzenia i Opracowywania Zasobu Archiwalnego IPN w Warszawie, Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku i Działem Kreacji Filmu Dokumentalnego Centrum Kultury i Historii Telewizji Polskiej w Warszawie.

91 A. Peck, *Prezentacja i recepcja Polski do 1795 roku w podręcznikach i programach nauczania „Western Civilization” oraz „European History” w USA*, PHO 2008, nr 3–4, s. 205–214.

92 R. Šmigelskytė-Stukienė, *Child education in the family of Michał Kleofas Ogiński (1765–1833)*, PHO 2019, nr 3–4, s. 7–21.

93 A. Prašmantaitė, *Szkoły średnie w 1803 roku na obszarach Wileńskiego Okręgu Szkolnego zlecone do inspekcji Franciszkowi Ksaweremu Bohuszowi (1746–1820)*, PHO 2021, nr 3–4, s. 7–29.

Plyska z Ukrainy⁹⁴ i Andrzej Suchcitz z Wielkiej Brytanii⁹⁵. Większość z przytoczonych publikacji związana jest z polską oświatą i kulturą. Liczba autorów byłaby obszerniejsza, ale część spośród nadesłanych artykułów zagranicznych nie spełniała wymogów formalnych, językowych, a niekiedy naukowych, stawianych przez recenzentów współpracujących z Redakcją.

Szkolnictwo mniejszościowe

Kolejny wątek tematyczny, silnie zaakcentowany w ostatnich latach na łamach miał również charakter międzynarodowy i dotyczył szkolnictwa mniejszościowego. Godnym podkreślenia jest fakt, że autorzy starali się prowadzić rozważania na ten temat w sposób rzeczowy, nie zabarwiony kwestiami interpretacji o charakterze pozanaukowym. Na uwagę zasługują publikacje dotyczące historii szkolnictwa żydowskiego w Polsce w okresie przedwojennym i powojennym. Wymienić tu należy artykuły Grzegorza Jańca⁹⁶ i Wojciecha Jaworskiego⁹⁷. Na szczególną uwagę zasługują publikacje Mirosława Łapota. Ten badacz oświaty żydowskiej w Galicji⁹⁸ zwrócił uwagę na łamach PHO na problemy kadrowe systemu opiekuńczo-wychowawczego nad sierotami żydowskimi w Małopolsce w XIX w. i pierwszej połowie XX w.⁹⁹ Z kolei Marzena Pękowska pokazała formy i metody opieki, leczenia i rewalidacji żydowskich dzieci niepełnosprawnych intelektualnie w Otwocku w drugim dziesięcioleciu okresu międzywojennego. Rozważania te poprzedziła cennym wyliczeniem szkół i placówek specjalnych dla głuchoniemych i niepełnosprawnych intelektualnie wyznania mojżeszowego we Lwowie, Łodzi, Międzyrzeczu Podlaskim, Warszawie i Bojanowie¹⁰⁰.

94 A. Kheleniuk, Y. Plyska, *Ostroh Academy: the history and tradition*, PHO 2020, nr 1-2, s. 20-40.

95 A. Suchcitz, *Profesor gimnazjalny doktor Władysław Suchcitz – ze Lwowa do Poznania. Polonista, pedagog, nauczyciel: pół wieku w służbie polskiej szkoły średniej*, PHO 2022, nr 1-2, s. 140-151.

96 G. Janiec, *Szkolnictwo żydowskie w powiecie tomaszowskim w latach 1918-1939*, PHO 2003, nr 3-4, s. 117-125; tenże, *Biblioteki żydowskie w powiecie tomaszowskim*, PHO 2003, nr 3-4, s. 127-130.

97 W. Jaworski, *Oświata żydowska w województwie śląskim (1922-1939)*, PHO 2011, nr 1-2, s. 107-117; tenże, *Żydowska oświata zawodowa na Górnym Śląsku w latach 1945-1967*, PHO 2012, nr 1-2, s. 209-219.

98 M. Łopot, *Innowacje pedagogiczne w Gimnazjum Męskim Żydowskiego Towarzystwa Szkół Ludowych i Średnich we Lwowie (1930-1939)*, PHO 2014, nr 1-2, s. 157-175.

99 M. Łopot, *Kształcenie wychowawców żydowskich domów sierot w Małopolsce w okresie międzywojennym*, PHO 2007, nr 1-2, s. 41-52.

100 M. Pękowska, *Organizacja Zakładu Leczniczko-Wychowawczego „Centos” dla żydowskich dzieci niepełnosprawnych intelektualnie w Otwocku (1928-1939)*, PHO 2014, nr 1-2, s. 141-156.

Najwięcej artykułów w ramach opracowań dotyczących szkolnictwa mniejszościowego ukazało się na temat ukraińskich szkół i placówek oświatowo-wychowawczych. Częściowymi rezultatami swoich badań nad szkolnictwem ukraińskim w XIX w. w granicach pierwszej Rzeczypospolitej podzielili się w PHO Roman Pelczar¹⁰¹ i Kazimierz Szmyd¹⁰². Autorem szczególnie płodnym w tym zakresie okazał się Jerzy Doroszewski. Swoje zainteresowania skoncentrował na okresie międzywojennym¹⁰³. Tematyka ta stanowiła również przedmiot rozważań zawartych w artykułach Elwiry Kryńskiej¹⁰⁴ i Magdaleny Gibiec¹⁰⁵. Sytuacją edukacji ukraińskiej w Polsce po drugiej wojnie światowej zajęła się Ewa Pogorzała¹⁰⁶. W niewielkim stopniu zaznaczyła swoją obecność w czasopiśmie tematyka szkół czeskich¹⁰⁷ oraz ewangelickich¹⁰⁸.

Interesującą refleksję na temat edukacji międzykulturowej i współżycia mniejszości w dawnej Rzeczypospolitej z odniesieniami do współczesności przedstawił Jerzy Nikitorowicz.

Analizując powstanie i funkcjonowanie I Rzeczypospolitej – pisał – można wyraźnie zauważyć trwający kilka wieków eksperyment wielokulturowy, można także podjąć próbę porównania, odniesień do obecnej sytuacji w wielu krajach Europy Zachodniej w kontekście trwającej ustawicznie migracji [...] Obecnie przed edukacją międzykulturową pojawia się wiele wyzwań i zadań związanych z procesami kreowania otwartej polityki wielokulturowości,

101 R. Pelczar, *Kategorie i liczebność nauczycieli ruskich (ukraińskich) szkół ludowych z terenu grekokatolickiej diecezji rzymskiej w latach 1774–1867*, PHO 2014, nr 3–4, s. 5–18.

102 K. Szmyd, *Polacy i Ukraińcy wobec Rady Szkolnej Krajowej w początkach jej działalności (1867–1880)*, PHO 2008, nr 3–4, s. 33–40.

103 J. Doroszewski, *Powstanie i likwidacja pierwszych szkół ukraińskich na Chełmszczyźnie i Podlasiu w 1918 roku*, PHO 2000, nr 3–4, s. 17–27; tenże, *Dążenia oświatowe ludności ukraińskiej na Lubelszczyźnie w latach 1918–1939*, PHO 2004, nr 1–2, s. 5–23; tenże, *Wykorzystywanie szkoły do polonizacji społeczności ukraińskiej na Lubelszczyźnie w latach 1918–1939*, PHO 2019, nr 1–2, s. 153–173; tenże, *Eliminowanie nauczycieli ukraińskich ze szkolnictwa na Lubelszczyźnie w latach 1918–1939*, PHO 2020, nr 3–4, s. 83–96.

104 E. Kryńska, *Ludność niepolaska i jej świadomość narodowa na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej*, PHO 2007, nr 1–2, s. 21–39; też, *Edukacja wobec potrzeb wielokulturowego środowiska w Drugiej Rzeczypospolitej*, PHO 2015, nr 1–2, s. 39–58.

105 M. Gibiec, *Wokół akcji plebiscytowej i antyszkolnej. Spór o język i tożsamość ukraińską na terenie Okręgu Szkolnego Lwowskiego w latach 1932–1935*, PHO 2019, nr 1–2, s. 224–246.

106 E. Pogorzała, *Szkolnictwo ukraińskie w województwie lubelskim w latach 1944–1946*, PHO 2007, nr 1–2, s. 63–79.

107 E. Pogorzała, *Nauczanie języka czeskiego jako ojczystego dla uczniów narodowości czeskiej w Polsce po drugiej wojnie światowej*, PHO 2009, nr 1–2, s. 163–178.

108 I. Bożyk, *Stan szkolnictwa w parafii luterańskiej w Kielcach za czasów pastora księdza Edwarda Lembkego (1853–1877)*, PHO 2015, nr 3–4, s. 190–211.

stąd ma miejsce upominanie się o ochronę wspólnego dziedzictwa kulturowego, jego zabezpieczenie, rewitalizację, przywracanie znaczenia i wartości przeszłości nowym pokoleniom. Stąd wypracowywane są w tym zakresie modele pracy. Jednym z modeli wypracowanych przez edukację międzykulturową jest model wychowania do i dla pluralizmu, który z jednej strony uwzględnia potrzeby i oczekiwania mniejszościowych grup, z drugiej przybliża mniejszościom wyznaniowym, etnicznym czy narodowościowym kulturę grupy większościowej i odwrotnie¹⁰⁹.

Ostatnie lata dowodzą, że problem współczesnej edukacji międzykulturowej dopiero następuje i jako taki zapewne będzie stanowił przedmiot rozważań na łamach PHO.

Z wybranych inicjatyw badań nad historią oświaty i wychowania

Wśród podstawowych tematów kontynuowanych i interpretowanych zgodnie z duchem wolnej Polski odnotowanych na łamach czasopisma, znajdują się kwestie przedstawiania dziejów oświaty, wychowania i ich miejsca we współczesnej dydaktyce uniwersyteckiej. Dotyczyło to kontaktów polskiego środowiska naukowego z zagranicznymi instytucjami i organizacjami pedagogicznymi. Bardzo duże osiągnięcia, mimo ograniczeń ustrojowych, miał na tym polu reaktor naczelny Ryszard Wroczyński. Był członkiem-założycielem i członkiem egzekutywy Association Internationale d'Historie de l'Education Physique et du Sport w Genewie, związany był z organizacją pracującą pod patronatem UNESCO, uczestniczył w kilku kongresach naukowych w Madrycie, Monachium, Kairze, Wiedniu oraz Paryżu, wygłaszając referaty na temat wychowania przez sport i dla sportu¹¹⁰. Naukowa aktywność Wroczyńskiego na forum międzynarodowym w trudnej rzeczywistości PRL wyraźnie wzmacniała pozycję PHO w kraju i zagranicą, co zaowocowało korzystną sytuacją czasopisma w następnych dziesiątkach lat.

Szeroki kontakt z dorobkiem zachodniej myśli pedagogicznej i nieskrępowany do niego dostęp oraz twórczy udział nastąpił po 1989 roku. Zmieniająca się filozofia, a przede wszystkim cele wychowania wpłynęły na profil czasopisma. Odnowa myśli pedagogicznej i przynależność do świata nie wschodniego,

109 J. Niktorowicz, *Edukacja międzykulturowa w kontekście problemów etniczno-narodowych i religijno-wyznaniowych I Rzeczypospolitej*, PHO 2023, nr 1, s. 36–54.

110 Szerzej: W. Theiss, *Ryszard Wroczyński...*, s. 277.

a zachodniego, widoczna była po raz pierwszy w PHO w krótkim sprawozdaniu, a właściwie komunikacie Lecha Mokrzeckiego na temat pedagogicznej konferencji międzynarodowej w Pradze w 1991 roku z udziałem ponad 150 naukowców z blisko 30 państw, w tym ośmiorga naukowców z Polski. Na spotkaniu praskim Polacy m.in. zaprezentowali nową w powojennej Polsce, pozytywną interpretację dydaktyki jezuickiej w kontekście założeń nauczania w szkołach protestanckich. Wykazali też zasługi ex-jezuitów w pracach Komisji Edukacji Narodowej¹¹¹.

W dniach 31 sierpnia – 1 września 1995 roku obradował w Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika w Toruniu II Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny pod hasłem *Demokracja a oświata, kształcenie i wychowanie*¹¹². Referaty o tematyce historycznej, wygłoszone w obrębie grupy tematycznej „C”, obradującej pod przewodnictwem prof. Karola Poznańskiego zostały w większości zamieszczone w PHO. Wśród wystąpień wyróżniał się referat Stanisława Majewskiego w sprawie aktualności wniosków, wpływających z obrad zjazdów pedagogicznych na temat ustroju i organizacji szkolnictwa¹¹³.

Następny, III Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny obradował w Poznaniu pod hasłem *Tradycja jako skarbnica wzorów i przestroż – problem przekształcania tradycji* w dniach 21–22 września 1998 roku¹¹⁴. Referaty wygłoszone na tym Zjeździe przez historyków wychowania w sekcji zorganizowanej przez Jana Hellwiga i Wiesława Jamrożka, zamieszczone zostały w dwóch kolejnych numerach PHO. W pierwszym z nich opublikowano wystąpienia na temat aktualnych zadań historii wychowania, granic akceptacji i dystansu do tradycji pedagogicznej, jako ważnej części edukacji¹¹⁵. Szczególną wagę posiadała publikacja Jana Hellwiga, dotycząca znaczenia badań pedagogicznych w historii wychowania¹¹⁶ oraz sformułowana przez Antoniego Smołańskiego propozycja podkreślenia międzynarodowego charakteru edukacji w myśli pedagogicznej w Polsce¹¹⁷. Drugi numer PHO, zawierający dalsze referaty

111 L. Mokrzecki, *Międzynarodowa konferencja historyków wychowania w Pradze (ISCHE XII)*, PHO 1991, nr 3–4, s. 247–248.

112 K. Poznański, *Wprowadzenie*, PHO 1996, nr 3–4, s. 115.

113 S. Majewski, *Zagadnienia ustrojowo-organizacyjne szkolnictwa na zjazdach pedagogicznych w Polsce 1918–1961 (wskazania dla współczesności)*, PHO 1996, nr 3–4, s. 185–199.

114 J. Hellwig, W. Jamrożek, *[Słowo wstępne]*, PHO 1999, nr 3–4, s. 170.

115 PHO 1999, nr 3–4, s. 171–284.

116 J. Hellwig, *O potrzebie badań metodologicznych w historii wychowania*, PHO 1999, nr 3–4, s. 171–176.

117 A. Smołański, *Postulat umiędzynarodowienia edukacji w polskiej myśli pedagogicznej*, PHO 1999, nr 3–4, s. 177–183.

zjazdowe, odznaczał się różnorodnością tematyczną. Zamieszczono w nim opracowanie Lecha Mokrzeckiego i Józefa Żerko¹¹⁸, ukazujące cele i zadania szkolnictwa w Polsce przedrozbiorowej. Wszystkie wystąpienia poznańskie, ogłoszone na łamach czasopisma, stanowiły przykład wysokiej jakości badań w zakresie historii wychowania. Czasopismo użyło też swoich łamów ostatniemu, XI Ogólnopolskiemu Zjazdowi Pedagogicznemu, który odbył się w Poznaniu 20–22 września 2022 r. pod hasłem *Budujemy lepszy świat w sobie i pomiędzy nami*¹¹⁹.

Wśród wielu publikacji w PHO, dotyczących w większym lub mniejszym stopniu dziejów oświaty i myśli pedagogicznej, a zwłaszcza samego środowiska historyków wychowania, szczególnie wyróżniają się, budzące powszechną aprobatę, w tym tak wybitnych uczonych, jak Kalina Bartnicka i Karol Poznański, trzy obszernie opracowania Andrzeja Meissnera i Ryszarda Ślęczki. Mają one charakter podstawowy i w pewnym stopniu encyklopedyczny dla historii wychowania¹²⁰. Swoje przemyślenia na temat badań zespołowych w zakresie historii wychowania z perspektywy czasowej opublikował Karol Poznański¹²¹. Na łamach czasopisma drukowano materiały w związku z jubileuszami działalności uniwersyteckich katedr właściwych dla historii wychowania. Dla przykładu można tu podać informacje i relacje z Poznania¹²² i Białegostoku¹²³. Zamieszczano też sprawozdania z zebrań naukowych Towarzystwa Historii Edukacji¹²⁴, czy też obrad Sekcji Historii Pedagogiki Komitetu Nauk

118 L. Mokrzecki, J. Żerko, *Cele i kierunki wychowania w szkolnictwie I Rzeczypospolitej*, PHO 2000, nr 1–2, s. 5–12.

119 P. Kostyło, A. Cybal-Michalska, *The 11th National Pedagogical Congress attended by Ukrainian educators*, PHO 2022, nr 3–4, s. 90–99.

120 A. Meissner, *Środowisko historyków wychowania na ziemiach polskich w XIX i na początku wieku XX (do I wojny światowej)*, PHO 2008, nr 3–4, s. 41–59; A. Meissner, R. Ślęczka, *Zachowani w pamięci. Wykaz zmarłych historyków wychowania od XVIII do XIX wieku*, PHO 2020, nr 1–2, s. 205–236, ciż, *Współcześni twórcy historii wychowania. Z badań nad historią wychowania, jako dyscypliną naukową*, PHO 2021, nr 1–2, s. 60–89.

121 K. Poznański, *Od profesorów Łukasza Kurdybachy i Józefa Miąso do Kaliny Bartnickiej, czyli o półwiecznej tradycji zespołowych badań w PAN nad historią wychowania*, PHO 2019, nr 1–2, s. 28–35.

122 M. Brenk, Konrad Nowak-Kluczyński, *50 lat Zakładu Historii Wychowania na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, PHO 2017, nr 3–4, s. 232–238.

123 A. Suplicka, *Sprawozdanie z Między narodowej Konferencji Naukowej „Dziecko w historii – między godnością a zniewoleniem”, Białystok, 24–25 maja 2021 roku*, PHO 2021, nr 1–2, s. 150–155.

124 K. Dormus, *Sprawozdanie z zebrania naukowego Towarzystwa Historii Edukacji „Spotkanie z historią edukacji: współczesne koncepcje historii wychowania”*, PHO 2021, nr 1–2, s. 141–146.

Pedagogicznych PAN¹²⁵, konferencji naukowych¹²⁶ i innych, ważnych tego typu wydarzeń, np. w Senacie RP¹²⁷. Informacje na ten temat są z reguły zamieszczone w stałym dziale *Kronika*, stanowiącym ważne źródło wiadomości w zakresie bieżących inicjatyw, podejmowanych w obszarze historii wychowania.

Sprawy pedagogiki znajdowały swój wyraz w licznych artykułach. Należy tu przytoczyć ogłoszone w ostatnich latach m.in. opracowania Władysławy Szulakiewicz¹²⁸. W PHO ukazywały się artykuły o tematyce historycznej i zagadnieniom współczesnym, poświęconym różnym aspektom działalności uczelni wyższych. Ich autorami byli m.in.: Wioletta Wiaderek¹²⁹, Jarosław Jastrzębski¹³⁰, Paulina Węźniejewska¹³¹, Kamila Pytkowska i Anita Garbat¹³², Edward Walewander¹³³, Bogusław Śliwerski opublikował referat, mający cechy manifestu programowego, wygłoszony na ostatnim zjeździe pedagogów w Poznaniu. Autor podkreślił w nim znaczenie relacji pedagogiki z polityką oświatową, jej rolą jako nauką, by w końcu stwierdzić destrukcję polityki naukowej po 2018 roku:

Nie mam wątpliwości – pisze – że zapoczątkowana przez Jarosława Gowina strukturalna manipulacja resortu nauki i szkolnictwa wyższego, a obecnie edukacji i nauki, która została sprowadzona do «wyceny» rzekomej wartości i oryginalności badań na podstawie opublikowania ich w ciągu czterech lat w łącznie czterech czasopismach czy monografiach przez przypisanych do

125 B. Żakowska, *Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Sekcji Historii Pedagogiki KNP PAN pt. Przełomy w rozwoju dydaktyk w XIX-XX wieku, 10 grudnia 2021 roku*, PHO 2022, nr 1-2, s. 177-181.

126 J. Hellwig, *Forum historyków wychowania. Stan i perspektywy historii wychowania. Konferencja Naukowa w Obrzycku, 18-20 października 1994 r.*, PHO 1995, nr 1-2, s. 157-158.

127 W. Chmielewski, *Konferencja naukowa w 240 rocznicę utworzenia Komisji Edukacji Narodowej, Warszawa, 18 października 2013*, PHO 2013, nr 3-4, s. 206-208.

128 W. Szulakiewicz, *Bogdana Nawroczyńskiego (1882-1974) zasługi w awansie akademickim pedagogiki – opiniotwórczy głos uczonego*, PHO 2017, nr 3-4, s. 88-104; też, *Seminarium Pedagogiczne Mariana Massanusa – między filozofią a pedagogiką*, PHO 2018, nr 1-2, s. 109-121.

129 W. Wiaderek, *Integracyjna działalność związku zawodowego na Uniwersytecie Jagiellońskim*, PHO 2004, nr 3-4, s. 225-231.

130 T. Gumuła, J. Nowak, *Bibliografia zawartości „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” za lata 2007-2017*, PHO 2017, nr 3-4, s. 247, 256.

131 P. Węźniejewska, *Czy treścią ich życia może być nauka? O tym, kim nie jest, a kim się staje profesor uniwersytetu w dobie współczesności*, PHO 2021, nr 1-2, s. 39-52.

132 K. Pytkowska, A. Garbat, *Wokół funkcjonowania uniwersytetów dawniej i dziś – wybrane problemy na przykładzie polskim*, PHO 2022, nr 1-2, s. 7-21.

133 E. Walewander, *Profesor na uniwersytecie – drogi spełnienia. Na kanwie własnego itinerarium*, PHO 2022, nr 1-2, s. 113-132.

liczby N¹³⁴ akademików, doprowadziła do przyznania uprawnień do nominacji doktorskich i habilitacyjnych tym jednostkom, które do końca 2021 roku nie były w stanie uzyskać uprawnień nawet do nadawania stopnia naukowego doktora, a niektóre je wcześniej utraciły. Nie ma to nic z nauką wspólnego, poza tym, że jest manifestacją arogancji[...]¹³⁵.

Z pewnością zwiększone zainteresowanie w ramach badań nad dziejami oświaty polskiej koniecznie trzeba odnotować w zakresie edukacji dziewcząt na przestrzeni wieków. Wprawdzie artykuły na ten temat były zamieszczane i wcześniej na łamach PHO, np. Florentyny Rzemieniuk¹³⁶, ich liczba znacznie wzrosła jednak w ostatnich trzydziestu latach. Nie sposób wymienić tu wszystkich artykułów, w których ten wątek występował w mniejszym lub większym stopniu, należy jednak zwrócić uwagę na ogłoszony drukiem referat Doroty Żołądź-Strzelczyk na pierwszym poznańskim zjeździe PTP, w którym podkreślone zostały nowe oczekiwania wobec edukacji kobiet, wynikające z innego niż dotychczas spojrzenia na ich pozycję społeczną i miejsce w rodzinie. W swoich rozważaniach autorka nawiązuje tu do poglądów Andrzeja Glabera z Kobylina, Łukasza Górnickiego, czy też koncepcji wychowania kobiet, formułowanych przez innych świątliwych myślicieli, zwłaszcza w okresie Komisji Edukacji Narodowej¹³⁷. Problem edukacji dziewcząt podejmował Roman Pelczar¹³⁸, a także w sposób wysoce kompetentny Joanna Falkowska¹³⁹.

W innym ujęciu treści merytorycznych, ale także w kontekście zdobywania wiedzy przez dziewczęta, można mówić o kształceniu nauczycieli, a przede wszystkim od połowy XX wieku o edukacji nauczycielek i szerzej kadr oświatowych. Tematyka ta jest obecna na łamach PHO w tak dużej skali, że podawanie przykładowych publikacji nie stanowi konieczności. W kontraście do tego zjawiska na uwagę zasługuje artykuł Agaty Samsel na temat koedukacji w polskich

134 N – oznacza średnią arytmetyczną liczbę pracowników zatrudnionych w jednostce akademickiej jako zobowiązanych do prowadzenia badań naukowych w ramach stosunku pracy w latach 2017–2021, a wiążącą w ewaluacji dyscyplin naukowych.

135 B. Śliwerski, *Are we, despite the crisis, still standing...?*, PHO 2022, nr 3–4, s. 13, tłum. z j. ang.

136 F. Rzemieniuk, *Prywatne szkoły żeńskie w Siedlcach do roku 1864*, PHO 1975, nr 4, s. 515–534.

137 D. Strzelczyk-Żołądź, *Postępowe i zachowawcze elementy w edukacji dziewcząt na ziemiach polskich do końca XVIII wieku*, PHO 2000, nr 1–2, s. 33–42.

138 R. Pelczar, *Szkoły trywialne dla dziewcząt w łacińskiej diecezji przemyskiej w czasach zaborów*, PHO 2014, nr 1–2, s. 20–41.

139 J. Falkowska, *O powinnościach nauczycielek szkół ludowych: Poglądy Anastazji z Jełowieckich Dzieduszyckiej (1842–1890)*, PHO 2013, nr 3–4, s. 111–124.

szkołach średnich w okresie międzywojennym. Z perspektywy obecnej sytuacji w szkołach ponadpodstawowych, jego treść musi wywołać pozytywną refleksję na temat szybkości zmian zachodzących w edukacji polskiej. Autorka ukazała w artykule formułowane ówczesnie argumenty, przemawiające za szkołami koedukacyjnymi oraz przeciwko nim. Stwierdziła, że u podstaw stosunku do koedukacji leżał zazwyczaj światopogląd i poglądy polityczne osób zabierających głos w tej sprawie. Przedstawiła również stan średnich szkół koedukacyjnych w Polsce do 1939 roku, aby w rezultacie dojść do niezbyt optymistycznej konkluzji: „W Drugiej Rzeczypospolitej traktowano szkoły koedukacyjne jak zło konieczne. Istniała wprawdzie liczna grupa zwolenników takiego systemu, jednak aż do wybuchu wojny nie udało się jej przekonać grona zagorzałych przeciwników, co do słuszności swoich argumentów [...]”¹⁴⁰.

Podobnie jak w XX wieku, chociaż nie w tak dużej liczbie, niektóre numery PHO miały charakter tematyczny. Związane były z ważnymi rocznicami ZNP, czasopisma, czy też określonymi tematami. Podejmowane w nich zagadnienia zawsze były istotne dla dziejów oświaty i wychowania. Zgodnie ze swoją tradycją, zapoczątkowaną w pierwszych numerach periodyku, systematycznie publikowane są na jego łamach sylwetki nieżyjących już, zasłużonych dla oświaty nauczycieli, historyków wychowania, działaczy ZNP i innych osób, związanych z pedagogiką czy też szerzej rozumianą kulturą. Najwięcej tych sylwetek starano się opublikować we wspomnianym numerze szrotkowym¹⁴¹. Opublikowane biogramy i wspomnienia są bezcennym źródłem informacji o konkretnych osobach i realizowanych przez nie pracach o charakterze naukowym, dydaktycznym i organizacyjnym. W każdym w zasadzie numerze periodyku zamieszczana są sylwetki polskich uczonych z dziedziny historii wychowania i innych subdyscyplin pedagogiki, a także działaczy oświatowych i ZNP oraz zasłużonych dla edukacji dyrektorów i nauczycieli szkół wszystkich szczebli i innych placówek oświatowo-wychowawczych. W ten sposób czasopismo stara się ocalić od zapomnienia osoby, które wniosły istotny wkład do dziejów szkolnictwa wyższego, oświaty i wychowania w skali kraju, czy też poszczególnych regionów¹⁴².

140 A. Samsel, *Koedukacja w szkołach średnich w Polsce i na świecie w latach 1918–1939 – świadomy wybór czy zło konieczne*, PHO 2004, nr 3–4, s. 79–87.

141 BN PAU i PAN DZS, rkps 9222, rkps 9223, zeszyt szrotkowy „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” 1949, nr 2, por. BUW, Zeszyt szrotkowy PHO 1949, nr 2.

142 Np. A. Meissner, *Profesor Kamilla Mrozowska (1917–2002)*, PHO 2004, nr 3–4, s. 237–244; E. Sapia-Drewniak, *Kamilla Mrozowska (1917–2002) – nauczycielka – uczona – mistrz*, PHO 2016, nr 3–4, s. 209–222; K. Jakubiak, *Charakterystyka twórczości naukowej i dorobku badawczego śp. Pana Profesora zwyczajnego dr. hab. Zygmunty Ruty (1935–2021). Laudacja z okazji jubileuszu pracy naukowej i dydaktycznej w dniu 11 stycznia 2009 r.*, PHO 2022,

Ważną częścią czasopisma jest dział *Recenzje*. Publikowane w nim oceny, opinie i stanowiska na temat aktualnie ukazujących się monografii budzą duże zainteresowanie czytelników. Oczekiwaniem Redakcji jest, aby miały one w większym niż dotychczas stopniu charakter polemiczny, a gdy zajdzie tego potrzeba również krytyczny. Coraz częściej też pojawiają się obszernie artykuły recenzyjne.

Analiza pracy czasopisma w ostatnich latach dokonana została na zebraniu Redakcji 26 maja 2017 roku. Zakończył wówczas pracę na stanowisku redaktora naczelnego Marian Walczak, którego wybrano na przewodniczącego Naukowej Rady Programowej czasopisma. Redaktorem naczelnym został Witold Chmielewski, dotychczasowy zastępca Mariana Walczaka¹⁴³. W skład Redakcji aktualnie wchodzi: Katarzyna Dormus, Andrzej Suchcitz (Wielka Brytania), Bogusław Śliwerski, Leszek Zasztowt. Obecnie Naukowa Rada Redakcyjna pracuje w składzie: przewodnicząca Kalina Bartnicka, członkowie – Iwona Czarnecka, Sławomir Broniarz, Piotr Daszkiewicz (Francja), Peter Kaleta (Czechy), Janina Kamińska, Piotr Kostyło, Jitka Lorenzová, (Czechy), Adam Massalski, Aldona Prašmantaitė (Litwa), Natalia Seiko (Ukraina), Ramunė Šmigelskytė-Stukienė (Litwa), Frank Tosch (Niemcy), Stefania Walasek, Edward Walewander, Alena Vališová (Czechy). W skład liczącej kilkadziesiąt osób grupy recenzentów złożonych z wybitnych uczonych wchodzi głównie obywatele polscy, ale także przedstawiciele Białorusi, Czech, Francji, Litwy, Ukrainy, USA i Wielkiej Brytanii.

Pogłębionej refleksji na temat PHO dokonano na zwołanym z inicjatywy Kaliny Bartnickiej i obradującym pod jej przewodnictwem Seminarium w Zakładzie Historii Nauk Społecznych, Oświaty i Organizacji Nauk w Instytucie Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN w Warszawie 22 lutego 2018 roku na temat „Kwestia nauczycielska na łamach «Przeglądu Historyczno-Oświatowego». Na siedemdziesięciolecie czasopisma”¹⁴⁴.

W uzupełnieniu podjętych na seminarium rozważań, Kalina Bartnicka, podkreślając zasługi periodyku na przestrzeni kilkadziesięciu lat, pisała:

Co do moich uwag i skojarzeń – dodałabym ogromną wartość tego właśnie czasopisma w docieraniu z treściami historyczno-oświatowymi do nauczycieli i rozbudzania ich własnych zainteresowań przeszłością zawodową,

nr 1–2, s. 133–139; E. Sapia-Drewniak, *Teodor Musioł – organizator nauki i szkolnictwa wyższego na Opolszczyźnie*, PHO 2015, nr 1–2, s. 155–156.

143 Redakcja PHO, *Protokół z zebrania Redakcji „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” w dniu 26 maja 2017 roku*.

144 W. Chmielewski, *Seminarium...*, s. 232–239.

regionu, ciekawych a nie znanych szerzej nauczycieli czy działaczy. To chyba od początku było zamierzeniem redaktorów: wciągać nauczycieli do współpracy, budzić zainteresowania naukowe etc. Nieduże objętościowo artykuły, wspomnienia, biografie, ułatwiały decyzje o zabranii głosu. Poza tym było to bardzo ciekawe forum, na którym dochodziło do łączenia spraw o zasięgu regionalnym ze sprawami ogólnymi. Z drugiej strony to czasopismo tyle dziesięcioleci już ukazujące się jest świetnym polem badań nad zainteresowaniami czytelniczymi, podejmowanymi wątkami treściowymi i także – „podejściami” interpretacyjnymi. To także bardzo piękny kwiatek do ogródka zasług ZNP – chociaż to znacznie szersze zagadnienie¹⁴⁵.

Sprawne korzystanie z zasobów PHO umożliwia kilka ważniejszych bibliografii czasopisma¹⁴⁶. W okresach 1947–1949 i 1959–2006 ukazały się w nim (łącznie z zeszytem szczerkowym) 1943 artykuły i rozprawy, materiały, sylwetki, recenzje, noty biograficzne, informacje, sprawozdania, listy, polemiki i dyskusje¹⁴⁷. W latach 2007–2017 zamieszczono 432 publikacje¹⁴⁸. Aktualnie trwają prace nad aktualizacją bibliografii. Podstawowym językiem czasopisma jest język polski, ale w ostatnich latach pojawiają się dosyć często publikacje w języku angielskim. Jeden artykuł opublikowano w języku włoskim.

Od 2011 r. czasopismo posiada przypisaną liczbę punktów – 10, a od 2019 r. – 20. Od 2011 r. periodyk jest indeksowany w bazie European Reference Index for the Humanities, a od 2015 r. w bazie ERIH+ (NSD Journal ID: 481654). Od 2015 r. czasopismo prowadzi elektroniczny identyfikator cyfrowy wydawanych artykułów – DOI). Nadano DOI w: 2015r. – 25, 2016 r. – 24, 2017 r. – 24, 2018 r. – 28, 2019 r. – 24, 2020 r. – 23, 2021 r. – 14, 2022 – 14.

Uruchomiono stronę internetową czasopisma: <https://pho.znp.edu.pl>. Do chwili obecnej umieszczono na niej 106 numerów periodyku. Niebawem prace te zostaną zakończone¹⁴⁹. W bazie Index Copernicus PHO osiągnął wskaźnik: ICI Journals Master List 2021: 93.81.

145 Redakcja PHO, List K. Bartnickiej z 1 marca 2018 roku do W. Chmielewskiego, również w posiadaniu adresata.

146 J. Marciniak, *Bibliografia zawartości dwudziestu roczników „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” 1947–1977*, PHO 1978, nr 2, s. 265–328; I. Czarnecka, K. Poznański, *Bibliografia „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” za 60 lat działalności wydawniczej (1947–2007)*, PHO 2007, nr 4; T. Gumuła, J. Nowak, *Bibliografia zawartości „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” za lata 2007–2017*, PHO 2017, nr 3–4, s. 239–282.

147 I. Czarnecka, K. Poznański, *Bibliografia...*

148 T. Gumuła, J. Nowak, *Bibliografia...*, s. 239–282.

149 <https://pho.znp.edu.pl> [dostęp: luty 2023].

Od lutego 2021 r., po podpisaniu umowy z Interdyscyplinarnym Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego, kwartalnik posiada stronę na Platformie Internetowej ICM, gdzie deponowane są metadane niezbędne do efektywnego wyszukiwania Publikacji na Platformie Internetowej ICM. Zestaw metadanych zawiera:

- nazwiska i imiona autorów,
- miejsce zatrudnienia i e-mail autora,
- tytuł artykułu (publikacji) w języku publikacji oraz w języku angielskim,
- streszczenie w języku angielskim oraz ewentualnie w innych językach,
- słowa kluczowe w języku angielskim oraz właściwym dla publikacji,
- tytuł czasopisma, rok, tom, numery stron, bibliografię artykułu,
- język publikacji.

Od 2016 roku stroną internetową czasopisma prowadzi i załatwia wszelkie sprawy administracyjno -techniczne Róża Gudź.

W 2018 roku Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego wystąpił z inicjatywą rozpatrzenia i oceny projektów zgłoszonych w ramach programu „Wsparcie dla czasopism naukowych”. Zadaniem tej akcji było przyznanie określonym czasopismom subwencji finansowej i przypisanie im odpowiedniej liczby punktów, mających świadczyć o poziomie naukowym. W tym celu Jarosław Gowin powołał odpowiedni zespół interdyscyplinarny⁵⁰. Zasady powoływania tego zespołu i kryteria działania nie miały charakteru transparentnego. Jedną z osób oceniających PHO był profesor zajmujący się pedagogiką pracy.

W wyniku akcji Ministerstwa PHO nie otrzymał wsparcia finansowego, ani też większej niż dotychczas liczby punktów. Według niepotwierdzonej opinii, przyczyną tego był podobno fakt, że periodyk ten, wydawany jest przez ZNP, który rzekomo znajduje się w opozycji wobec obecnej władzy. Czyli zarzut, że wówczas nie zdefiniowany oficjalnie, jest podobny jak w latach czterdziestych XX wieku, gdy zmierzano do likwidacji PHO. Od decyzji Ministra wniesiono odwołanie (por. teksty zamieszczone w aneksie), które nie przyniosło żadnych rezultatów. Kolejne decyzje nie były również pomyślne. Czasopismo ma nadal tylko 20 punktów.

150 Zarządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 28 września 2018 roku w sprawie powołania Zespołu interdyscyplinarnego do spraw projektów zgłoszonych w ramach programu „Wsparcie dla czasopism naukowych”, Dziennik Urzędowy Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 2 października 2018, poz. 49.

Aneks

ZWIĄZEK NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO
ZARZĄD GŁÓWNY
00-389 Warszawa, ul. Smulikowskiego 8/8
REGON 001081029, NIP 525-000-19-94

Warszawa, 6.03.2019 roku

Zastrzeżenia do wyników oceny czasopisma „Przegląd Historyczno-Oświatowy”

Zwracamy się z prośbą o weryfikację dokonanej oceny czasopisma „Przegląd Historyczno-Oświatowy” w ramach I edycji konkursu programu „Wsparcie dla czasopism naukowych”. Według przyjętych kryteriów uzyskanie 70 punktów, nie kwalifikuje czasopisma do przyznania mu dofinansowania, a tym samym hamuje jego rozwój i prowadzi do marginalizacji. Będzie skutkowało również wyłączeniem z wykazu czasopism punktowanych Ministra ds. Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Informujemy, że „Przegląd Historyczno-Oświatowy” jest czasopismem o wieloletnich tradycjach, funkcjonującym od 1947 r. Cieszy się dużym uznaniem w środowisku historyków myśli pedagogicznej. W latach 1947-2017 opublikowano w nim prawie 2500 artykułów naukowych, recenzji i relacji z istotnych wydarzeń związanych z życiem naukowym. Publikowali w nim między innymi: Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, Jerzy Doroszewski, Julian Dybiec, Marian Falski, ks. Czesław Galek, Leonard Grochowski, Bolesław Grześ, Romuald Grzybow-ski, Jan Hulewicz, Małgorzata Janas CSSF, Krzysztof Jakubiak, Wiesław Jamrożek, Jerzy Kochanowicz, Elwira Kryńska, Wiesława Leżańska, Stanisław Lorentz, Hanna Markiewiczowa, Adam Massalski, Stanisław Mauersberg, Andrzej Meissner, Lech Mokrzecki, Kazimierz Puchowski, Kamilla Mrozowska, Tadeusz Nowacki, Wincenty Okoń, Stanisław Pigoń, Karol Poznański, Eleonora Sapia-Drewniak, Antoni Smolański, Bogdan Suchodolski, Sławomir Sztobryn, Władysława Szulakiewicz, Bogdan Szyszka, Wiesław Theiss, Jerzy Topolski, Stefania Walasek, ks. Edward Walewander, Marian Walczak, Adam Winiarz, Teofil Wojeński, Ryszard Wroczyński, Lech Wyszczelski, Teresa Zaniewska, ks. Zygmunt Zieliński i wielu innych.

Od 2012 roku czasopismo jest indeksowane w międzynarodowej bazie ERIH, a od 2015 roku w bazie ERIH+. Zgodnie z Rozporządzeniem MNiSW z dnia 7 listopada 2018 r. w sprawie sporządzania wykazów wydawnictw monografii naukowych oraz czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych § 6. ust. 2. indekso-wanie w bazie ERIH + ma duże znaczenie przy ewaluacji czasopism.

Odnosząc się do uwagi zawartej w uzasadnieniu oceny wniosku, że „w koncepcji działań związanych z umiędzynarodowieniem współpracy (autorów, recenzentów, członków rady naukowej z zagranicy) brakuje konkretnych rozwiązań, wskazujących na realne możliwości radykalnej poprawy wskaźników w tym zakresie”, uprzejmie informujemy, że przy składaniu wniosku skupiliśmy się głównie na opisie tych działań, które są związane z nakładami pieniężnymi, mającymi służyć podniesieniu poziomu prac wydawniczych i edytorskich. Nadmieniamy, że w dotychczasowej naszej działalności, przez kilkadziesiąt lat istnienia czasopisma, zdecydowanym priorytetem tematycznym była historia polskiej myśli pedagogicznej, a ocenieni zostaliśmy w znacznej mierze za współpracę międzynarodową. W 1949 roku przygotowany do korekty numer „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” został przez władze komunistyczne skonfiskowany i „rozproszony” za n a z b y t p o l s k i a nie internacjonalistyczny i klasowy charakter. Czasopismo zamknięto. Jego wznowienie nastąpiło w 1959 roku.

W przedstawionym uzasadnieniu wniosku występuje pewna sprzeczność. W punkcie drugim padło stwierdzenie: „Nie jestem przekonany, że dominacja, a tym bardziej przejście publikacji czasopisma na język angielski jest dobrym rozwiązaniem”. Podobnej treści uwaga znajduje się w punkcie trzecim. W punkcie czwartym sformułowano, jak można wywnioskować, pozytywną ocenę tego faktu: „Redaktorzy zamierzają publikować kolejne zeszyty w języku angielskim, by rozszerzyć liczbę potencjalnych odbiorców” – co miałyby służyć jego tzw. umiędzynarodowieniu.

Pragnąc sprostać sformułowanym wymaganiom, podjęliśmy już energiczne działania, zmierzające do zaproszenia do członkostwa w Radzie Naukowej czasopisma przedstawicieli zagranicznych ośrodków naukowych z Francji, Kanady i Ukrainy. Jesteśmy również w trakcie rozmów, zmierzających do pozyskania autorów z zagranicy, szczególnie tych z listy Scopus.

Uprzejmie prosimy o podwyższenie oceny „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” powyżej 75 punktów, co umożliwi pełny rozwój czasopisma.

W załączeniu przesyłamy jedne z wielu opinii przedstawicieli środowiska historyków myśli pedagogicznej na temat znaczenia „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” w upowszechnianiu badań naukowych.

Z wyrazami szacunku

Redaktor Naczelny
dr hab. Witold Chmielewski
prof. Akademii Ignatianum w Krakowie

PREZES
Związku Nauczycielstwa Polskiego
Broniarz
Sławomir Broniarz

Prof. dr hab. Kalina Bartnicka
Instytut Historii Nauki im. L. A. Birkenmajerów PAN

Opinia o kwartalniku „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, czasopiśmie poświęconym historii oświaty i wychowania.

Kwartalnik „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, czasopismo wydawane przez Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, jest jednym z najciekawszych czasopism poświęconych dziejom historii oświaty i wychowania w Polsce, o długiej już tradycji i bardzo wysokim poziomie naukowym. Ostatnio ma spore problemy ze zdobywaniem sponsorów, które przyczyniły się do ograniczenia nakładu i dostępności (głównie w prenumeracie zbiorowej). Ukazuje się też w wersji cyfrowej, ma zasięg ogólnopolski i jest ceniony tak przez ogół historyków wychowania jak i przez nauczycieli.

Formuła czasopisma odpowiada tradycji zapoczątkowanej przez Komisję Edukacji Narodowej ścisłych związków pomiędzy nauką i oświatą, korzystnych, jak uczy doświadczenie, dla obydwu dziedzin. Przekazuje wiedzę o przeszłości oświaty i wychowania z informacjami o wynikach najnowszych badań, życiu naukowym, metodologii badań, oraz o ważnych aktualnie zagadnieniach pedagogicznych, organizacyjno-naukowych. Utrzymuje stały kontakt z czytelnikami. Stanowi rodzaj łącznika pomiędzy różnymi grupami ludzi nauki, nauczycieli, pedagogów.

W dziale naukowym, który stanowi trzon czasopisma „Przegląd” publikuje rozprawy i artykuły o dziejach teorii i praktyki pedagogicznej, zawodu nauczycielskiego, o szeroko rozumianych problemach szkolnictwa, głównie w wiekach XIX i XX: o nauczycielach i działaczach, o kształceniu nauczycieli o ideologii wychowawczej, ważnych wydarzeniach i zjawiskach przekrojowo lub indywidualnie, w perspektywie krajowej, powszechnej i regionalnej. Kilkakrotnie też publikował zeszyty monograficzne. Publikowane są materiały bibliograficzne i biograficzne, kroniki wydarzeń, sprawozdania pokonferencyjne i „pojazdowe”, recenzje.

Autorami są dojrzały badacze kilku generacji. Obok często wybitnych ludzi nauki młodzież naukowa i nauczyciele. Ta wspólna płaszczyzna jest ważna, ponieważ z jednej strony „Przegląd” rozszerza wiedzę naukową, ułatwia do niej dostęp nauczycielstwu na prowincji, z drugiej - otwierając swoje łamy także dla młodych uczonych i dla mających naukowe zainteresowania historyczne nauczycieli mających też związek ze swoim regionem - dostarcza wiedzy o ludziach (nauczycielach i działaczach) i materiałach źródłowy, mało rozpoznanych w centrach naukowych. Artykuły i rozprawy są starannie i merytorycznie recenzowane.

„Przegląd Historyczno-Oświatowy” ukazuje Od 1947 r. (z przerwą w latach 1948-1958, kiedy czasopismo nie ukazywało się. Wstrzymanie publikacji miało podłoże polityczne)¹. Starania środowiska historyków wychowania (zwłaszcza prof. Jana Hulewicza)

¹ W 1948 r. cenzura poleciła zniszczyć gotowy już pierwszy numer rocznika 1948 r.

doprowadziły do wznowienia „Przeglądu” w 1958 r. Dla podkreślenia ciągłości zachowano ciągłość numeracji nawiązującą do rocznika z 1946 r. Po raz drugi wydawanie „Przeglądu” zostało wstrzymane na rok w 1992 r. głównie z powodów finansowych, o których napisał T.W. Nowacki w 1993 r., że „Nasza Księgarnia” nie chciała wydawać czasopisma deficytowego, a ZNP „nie przejawiał entuzjazmu dla „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” choć był on w jakimś sensie organem sekcji Komisji Historycznej²”.

Kolejni redaktorzy (Jan Hulewicz w roku 1947, Ryszard Wroczyński w 1959-1987, Marian Walczak w latach 1988-2018, Witold Chmielewski od roku 2018) i członkowie Komitetów Redakcyjnych (Jan Hulewicz, Zbigniew Marciniak, Józef Miąso, Stanisław Mauersberg, Kamilla Mrozowska, Karol Poznański, W. T. Nowacki, Teofil Wojeński), prezentują wybitny poziom naukowy i jako osobowości, zwracającą uwagę kulturę humanistyczną. „Przegląd” zachowuje wysoki poziom naukowy i dużą niezależność. Zapewniało to i zapewnia kwartalnikowi autorytet, ale co nie zawsze podoba się osobom decydującym o polityce wydawniczej.

Czasopismo służy więc dyscyplinie badawczej i badaczom, kształceniu i doskonaleniu się nauczycieli, kształcącej się pedagogicznie młodzieży (magistranci, doktoranci). Cechą charakterystyczną czasopisma jest swoista aktualność tematyki publikacji w „Przeglądzie” a zarazem jego zadziwiająco niezależny, naukowy charakter (można to było obserwować w czasach Polski Ludowej). Ten konsekwentnie utrzymywany charakter „Przeglądu Historyczno -Oświatowego” naukowy a zarazem adresowany do nauczycielstwa wzbudza też od dawna zainteresowanie historyków edukacji za granicą badaczy obcych³ np. w Stanach Zjednoczonych. Było by wielką stratą i dla historii wychowania w Polsce i dla nauczycieli, wśród których czasopismo cieszy się zasłużoną renomą. Potrzebę właśnie tego typu czasopisma najlepiej dokumentują wznowienia tytułu, nawet po chwilowym jego zawieszeniu.

Prof. dr hab. Katarzyna Bartnicka

Warszawa, 6 marca 2019 r.

² Opinię W.T. Nowackiego, cyt. za: T. Gumuła, *Czterdzieści pięć lat „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”* [w:] *Historia wychowania w kształceniu nauczycieli. Tradycja i współczesność. Teoria i praktyka*, Kielce 2005, s.85

³ K. Bartnicka, *Periodicals in the History of Education in Poland* [w:] *History of Education Quarterly*, Bloomington, Indiana, Vol. 28 No 2, 1988, pp.257-283.

Opinia o *Przeglądzie Historyczno-Oświatowym*

Przegląd Historyczno-Oświatowy jest najstarszym polskim czasopiśmie poświęconym szeroko rozumianej historii myśli pedagogicznej, dziejom szkolnictwa i oświaty. Powołany został, by dokumentować po strasznych zniszczeniach wojennych archiwów i ludzi dzieje tajnej oświaty. Pierwsze numery ukazały się w 1947 r. Wkrótce rozszerzono zakres badań na okres od 1863 r. Z przyczyn politycznych władze PRL zawiesiły wydawanie pisma. Wznowiono pismo po przemianach październikowych w 1959 r. Było to możliwe dzięki ofiarnej i bezinteresownej pracy m.in. prof. Ryszarda Wroczyńskiego, Jana Hulewicza, Tadeusza Nowackiego, Teofila Wojeńskiego. Pismo mimo iż było organem Związku Nauczycielstwa Polskiego, zostało przez władze Związku zawieszony w r. 1992. I tym razem, wbrew decyzji Zarządu Głównego ZNP, ludzie związani z redakcją i pismem potrafili obronić go i ukazuje się ono do tej pory.

Organizacyjnie przeszło głęboką ewolucję. W skład jego rady naukowej powołano uczonych zagranicznych, artykuły ukazują się po polsku i niektórych w językach obcych. Autorami publikacji w *Przeglądzie* są nie tylko pracownicy naukowcy z Polski, ale także z zagranicy. Jego treści docierają nie tylko do odbiorców polskich, ale niektóre artykuły są wykorzystywane przez uczonych z innych krajów.

Pismo pierwotnie było przeznaczone dla uczonych i szerokich kręgów nauczycielskich. Nakład wynosił prawie 5 tys. egzemplarzy. Potem spadł, ale i tak czasopismo jest czytane i wykorzystywane przez pracowników naukowych, pracowników szkolnictwa i oświaty oraz osoby interesujące się historią wychowania.

O wartości *Przeglądu* decyduje jego tematyka, autorzy publikacji i wzorowe redagowanie wykluczające różnego rodzaju usterki językowe i inne. Tematyka pisma jest bardzo szeroka. Mimo iż pierwotnie koncentrowała się miała na problematyce polskiej, wkrótce otworzyła się na sprawy europejskie a nawet światowe. Zaznajamiało i zaznajamia z najważniejszymi problemami pedagogiki i szkolnictwa światowego. Stanowi swego rodzaju pomoc dla pedagogów, którzy trzeźwo i krytycznie pragną korzystać z dorobku zagranicy, nie zachłystując się jedynie reklamowymi nowinkami. Szczególne znaczenie posiada pismo w badaniu i rekonstruowaniu narodowego dziedzictwa pedagogiczno-oświatowego. Na jego łamach ogłoszono bardzo ważne artykuły i materiały do dziejów okupacyjnej oświaty. Wiele cennych artykułów dotyczy problemów relacji Polski z innymi krajami na gruncie oświaty. Pismo stymulowało i inspirowało wielu regionalistów do badania miejscowych instytucji oświatowych. Ożywia w ten sposób środowiska lokalne. Dzięki dotychczasowej dobrej punktacji zachęcało młodych pracowników do pisania na jego łamach. Zmiana tej punktacji może spowodować spadek zainteresowania i publikowania w tym piśmie.

W wielu krajach europejskich istnieją pisma, które można określić jako „czasopisma na eksport”. Równocześnie istnieje sporo pism przeznaczonych głównie dla odbiorców miejscowych. Z tego powodu Francuzi, Niemcy czy Czesi nie mają żadnych kompleksów. Dlaczego my mamy je mieć. Również ukazują się wiele dzieł niemieckich, angielskich, francuskich, które nie przebijają się na forum międzynarodowe, a nawet nie są powszechnie znane w tych krajach. I również z tego powodu nikt nie ma tam kompleksów. Wystarczy, aby najwybitniejsze dzieła polskie tłumaczono i wydawano w językach obcych.

Wydaje się nieadekwatne wymagać, by w piśmie przeznaczonym głównie dla czytelnika polskiego drukować w większości artykuły w językach obcych. Należy starać się wspierać naukę polską, nie deprecjonując jej jednocześnie. Nie należy też urzędowo stwarzać warunków do pozorowania czegoś nieautentycznego. W przypadku *Przeglądu* opowiadam się za jego rozsądnym wzmocnieniem a nie jego osłabieniem przez obniżenie punktacji.

Julian Dybiec, prof. historii nauki i kultury, UJ

Kraków 5 III 2019

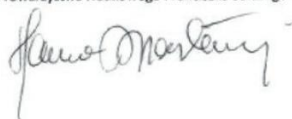
Julian Dybiec

Warszawa, marzec 2019r

Z przykrością dowiedziałam się o zaniechaniu dotowania czasopisma „Przegląd Historyczno-Oświatowy” – czasopisma, które szczyci się na rynku wydawniczym ponad pięćdziesięcioletnią tradycją. Jest to tytuł o charakterze ogólnopolskim, ukazujący się od 1947r. Czasopismo, sponsorowane przez Związek Nauczycielstwa Polskiego, dla mnie i dla wielu kolegów historyków oświaty, stanowi forum wymiany doświadczeń naukowych, i informacji o tematach, jakie aktualnie są prowadzone w zakresie historii wychowania. Dla młodych naukowców tytuł daje możliwość publikacji swojego dorobku. Zakres tematyczny „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” jest różnorodny, bowiem zamieszczane w nim artykuły i materiały, dotyczą nie tylko historii polskiej oświaty, ale także ukazują najważniejsze wydarzenia, osoby, doświadczenia z historii pedagogiki europejskiej. Zwłaszcza na fakt, że zasięg czasopisma obejmuje cały kraj i nie jest ono przypisane do żadnej uczelni, stąd wydaje się właściwym i koniecznym dalsze utrzymanie „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”, jako platformy przekazu historycznego w dziedzinie oświaty dla rzeszy nauczycieli, w tym nauczycieli akademickich.

Prof. dr hab. Hanna Markiewicz

Kierownik Katedry Historii Wychowania Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, członek Towarzystwa Naukowego Franciszka Salezego

Prof. dr hab. Adam Massalski
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Kielce, 6 marca 2019 r.

Kwartalnik „Przegląd Historyczno-Oświatowy” jest najdłużej ukazującym się w Polsce czasopismem naukowym poświęconym dziejom polskiej oświaty i wychowania. Pierwsze działania zmierzające do jego powstania podjęto już w połowie 1946 r., kiedy w Polsce jeszcze w rządzie pozostawał Stanisław Mikołajczyk, a ministrem oświaty był Czesław Wycech. Z inicjatywy polskich historyków oświaty i Związku Nauczycielstwa Polskiego 24 października tego roku ukazał się pierwszy zeszyt pisma. Redaktorem był profesor Jan Hulewicz, uczeń profesora Stanisława Kota, w czasie okupacji kierownik Funduszu Kultury Narodowej w Rządzie w Londynie. W pierwszym numerze czasopisma publikowali między innymi prof. prof.: Stanisław Lorentz, Stefan Piętkowski, Bohdan Nawroczyński, Aleksander Birkenmajer. Kolejne zeszyty kwartalnika poświęcone były między innymi polityce oświatowej Polski międzywojennej, dziejom nauczycielskiego ruchu zawodowego i tajnego nauczania. Po ukazaniu się pierwszych czterech numerów wydawnictwo zostało przerwane. Pierwszy zeszyt „Przeglądu...” z 1948 r., zawierający listę strat działaczy nauczycielskich w czasie lat II wojny światowej, został zarekwirowany w drukarni przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa i nie dotarł do rąk odbiorców. Będąc uczniem prof. Jana Hulewicza, kilkakrotnie miałem okazję słyszeć z Jego ust pełną goryczy opowieść o tych wydarzeniach. Dopiero po polskim październiku, w 1959 r., mogło nastąpić wznowienie wydawania kwartalnika. Wydawnictwo przeniosło się do Warszawy i redaktorem został prof. Ryszard Wroczyński, a w skład redakcji wchodzili prof. prof.: Jan Hulewicz, Tadeusz Nowacki oraz Teofil Wojeński. Od tego momentu „Przegląd Historyczno-Oświatowy” ukazuje się bez przerwy aż do dnia dzisiejszego. W latach 1992-2004 r. kwartalnik wydawany był pod auspicjami Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego i finansowany przez Komitet Badań Naukowych. Następnie finansowanie i firmowanie czasopisma przejął znowu ZNP.

Przez cały okres swego istnienia „Przegląd...” prezentował wysoki poziom naukowy. Na jego łamach publikowali zarówno wybitni polscy uczeni – historycy oświaty, jak również młodzi pracownicy nauki, stawiający pierwsze kroki na polu badawczym. Dzięki tym publikacjom utrwalane były osiągnięcia polskiej myśli pedagogicznej i polskiego szkolnictwa wszystkich szczebli. Trudno dziś przecenić wartość tego dorobku. Należy mieć nadzieję, że w dalszym ciągu pismo będzie się ukazywać i wzbogacać wiedzę o osiągnięciach oświaty w naszej Ojczyźnie.

Prof. dr hab. Wiesław Theiss
Akademia Pedagogiki Specjalnej
w Warszawie

„Przegląd Historyczno-Oświatowy”, kwartalnik Związku Nauczycielstwa Polskiego, jest jednym z najstarszych polskich periodyków w naukach społecznych. Powołany do życia w 1947 r., po dwóch latach działalności zamknięty z powodów ideologicznych, w 1959 r. został reaktywowany, by od tego czasu konsekwentnie i na wysokim poziomie realizować podjęte zadania. Należy do nich publikowanie wyników badań nad dziejami polskiej i europejskiej oświaty i wychowania, szkolnictwa oraz myśli pedagogicznej, a także wysuwanie i promowanie nowych inicjatyw badawczych w tym zakresie. W krótkim czasie Kwartalnik znalazł się w kręgu najwyżej ocenianych naukowych czasopism pedagogicznych w naszym kraju. Pozycję tę utrzymuje po dzień dzisiejszy. Jest to powszechnie podzielana opinia akademickiego środowiska historyków wychowania i pedagogów.

O wysokiej randze „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” najlepiej świadczy pozycja naukowa autorów. Byli i są wśród nich reprezentanci najlepszych krajowych uniwersytetów, których dorobek badawczy trwale zasilił polską naukę. Jednakże w Kwartalniku publikują także – co warto podkreślić – badacze regionalni, wśród których są liczni badacze-nauczyciele. Udział autorów z mniejszych ośrodków naukowych, tak cenny ze względów społecznych i naukowych, należy do ważnych zasad funkcjonowania „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”.

W ostatnim okresie Kwartalnik nawiązuje i rozwija intensywną współpracę z zagranicznymi ośrodkami badań historyczno-oświatowych. Coraz częściej w „Przeglądzie Historyczno-Oświatowym” publikują autorzy z Europy Środkowej i Wschodniej, a także Europy Zachodniej. Oglaszane w języku angielskim teksty, w tym także całe numery Kwartalnika (nr 3/4, 2018 r.) trafiają – o czym piszący te słowa jest dobrze poinformowany - do czytelników nie tylko w Europie, ale także w USA.

„Przegląd Historyczno-Oświatowy” zajmuje – podkreślając raz jeszcze - bardzo ważną, by nie powiedzieć szczególną, pozycję w polskim środowisku naukowym. Wnosi ważny wkład w rozwój badań historyczno-oświatowych i pedagogicznych. Jest forum wymiany dorobku naukowego kilku już generacji polskich badaczy – historyków, oświatowców, pedagogów, nauczycieli, działaczy związkowych. W ostatnich kilku latach podejmuje i rozszerza współpracę z autorami i ośrodkami zagranicznymi.

„Przegląd Historyczno-Oświatowy” jest szczególną instytucją. Jest swego rodzaju szkołą badań i pracy naukowej. Jest także wzorcem zaangażowania w istotne problemy życia społecznego i kulturalnego kraju.

W. Theiss

Wiesław Theiss

Em. prof. Uniwersytetu Warszawskiego, kilkukadencyjny członek Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN, w latach 2010-2011 oraz 2012-2016 członek Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów Naukowych

Warszawa, 6 III 2019 r.

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Pedagogiki
Katedra Pedagogiki Porównawczej i Filozofii Wychowania
ul. Droga Męczenników Majdanka 70, 20-325 Lublin
e-mail: ewale@kul.lublin.pl; Tel. 600 688 941

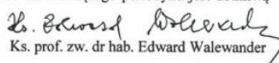
Uwagi na temat kwartalnika „Przegląd Historyczno-Oświatowy”

„Przegląd Historyczno-Oświatowy” to czasopismo, które upowszechnia polską myśl pedagogiczną. Nie mieliśmy dotąd periodyku, który by w pełni to realizował, choć pedagogika polska ma wiele do powiedzenia.

W wielkim skrócie można ująć argumentację przemawiającą za docenieniem tego czasopisma w następujący sposób

- nasza myśl pedagogiczna pozwoliła przetrwać społeczeństwu najtrudniejsze okresy w jego dziejach;
- publikujący na łamach PH-O w sposób atrakcyjny przedstawiają życie i twórczość polskich pedagogów;
- pismo reaguje jak sejsmograf na wszystko, co dzieje się w pedagogice krajowej, a także śledzi to, co dzieje się w pedagogice na świecie;
- nasza myśl pedagogiczna nawiązuje do doświadczeń zachodnich. Tak było w przeszłości i jest także obecnie. Istnieje też przepływ doświadczeń oraz osiągnięć teoretycznych między światową i polską myślą pedagogiczną, a sposób komunikowania się nie wymaga publikowania tylko w czasopiśmie zagranicznych, gdyż twórcze wyrażanie myśli dla każdego możliwe jest w doskonałej formie tylko w języku ojczystym. Warta zalecenia jest jednak myśl reaktywowania pism polskich w językach zachodnich, które komunikowałyby nasze osiągnięcia.
- redakcja PH-O pozyskała do współpracy autorów, którzy nadsyłają ciekawe recenzje naukowe;
- kwartalnik jest wydawany starannie. Ma dobrą korektę, co dzisiaj nie jest zbyt częste.

Podsumowując te uwagi, warto przypomnieć, że autorytet naukowy zdobywa się nie przez korzystanie z obcych publikatorów, ale przez pokazywanie własnych. Dlatego tak istotne – poważę się powiedzieć – dezawuowanie tak znaczącego periodyku jest dotkliwą stratą.

Ks. prof. zw. dr hab. Edward Walewander

Lublin, dnia 6 III 2019 r.

Prof. zw. dr hab. Leszek Zasztowt

Sekretarz Generalny
Towarzystwa Naukowego Warszawskiego

Studium Europy Wschodniej
Uniwersytet Warszawski;

Instytut Historii Nauki
im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów
Polskiej Akademii Nauk

Warszawa, dn. 6 marca 2019 r.

Opinia na temat wartości i pozycji naukowej czasopisma „Przegląd Historyczno-Oświatowy”

„Przegląd Historyczno-Oświatowy” jest najstarszym polskim czasopismem zajmującym się problematyką historii oświaty i wychowania oraz myśli pedagogicznej w Polsce funkcjonującym nieprzerwanie aż ponad 70 lat - od 1947 roku. Jego redaktorami byli najznakomitsi badacze tej problematyki profesorowie: Jan Hulewicz z Uniwersytetu Jagiellońskiego, Ryszard Wroczyński z Uniwersytetu Warszawskiego, Marian Walczak związany z Polską Akademią Nauk i obecnie Witold Chmielewski z krakowskiego Ignatianum. „Przegląd Historyczno-Oświatowy” jest, obok rocznika PAN „Rozprawy z dziejów oświaty”, również najważniejszym czasopismem w tej dziedzinie, które ma nie tylko zasięg ogólnopolski, ale także szeroki odbiór na świecie.

Choć pismo zajmuje się wyłącznie problematyką polską jest stale obecne również, co należy podkreślić, na rynku zagranicznym. Świadectwem tego jest fakt, że od 2011 roku „PHO” znajduje się na liście ERIH, zaś obecnie jest na liście ERIH PLUS. W mojej opinii, zgodnie z obecnymi wymogami Ministerstwa Nauki, fakt funkcjonowania „PHO” na tej liście przesądza o tym, że powinno ono otrzymać maksymalną możliwą liczbę punktów, niezależnie od innych szczegółowych wymogów. Taka praktyka jest, o ile mi wiadomo, powszechnie stosowana przy ocenie wydawnictw periodycznych i jest zgodna z założeniami przyjętymi przy reformie nauki.

Warto podkreślić, że z racji koncentracji pisma na badaniach dotyczących Polski i Polaków, jedynie niektóre teksty mogą być publikowane w językach kongresowych, zaś w składzie redakcji przeważają krajowi uczeni (choć jest w Radzie Naukowej prof. Frank Tosh z Niemiec, a w ścisłej redakcji prof. Halina Taborska z Wielkiej Brytanii). Sądzę, że w przypadku jednego z dwóch najważniejszych w Polsce pism z zakresu dziejów edukacji, nie jest to w żadnym wypadku wada, a raczej oczywista zaleta pisma i prowadzącego je zespołu.

Konkludując chcę gorąco poprzeć starania redakcji o uwzględnienie „PHO” na liście najważniejszych polskich czasopism z zakresu szeroko rozumianej humanistyki i przyznanie pismu maksymalnej liczby punktów, zważywszy dorobek czasopisma, jego obecną formę i – przede wszystkim – fakt docenienia pisma na liście ERIH PLUS. Jeśli doceniają nas inni to – jak sądzę – powinniśmy umieć docenić się sami. „PHO” na to w pełni zasługuje!

Prof. dr hab. Leszek Zasztowt

